

Kartläggning av socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämföringsperspektiv

Delredovisning av regeringsuppdrag

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges.
För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också
tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till
alternativformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2018-11-7

Publicerad www.socialstyrelsen.se, november 2018

Förord

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv samt analysera kommunernas behov av stöd i arbetet med att utveckla arbetsmetoder och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv.

I denna delredovisning presenteras resultat av kartläggningen, vilket stödbehov till arbetet med jämställdhet inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd som har identifierats och vilket stöd Socialstyrelsen avser att ta fram under 2018.

Uppdraget ska slutredovisas i sin helhet senast den 1 december 2018.

Beatrice Hopstadius har varit ansvarig enhetschef och ansvarig utredare har varit Arja Kallo.

Kartläggningen har genomförts i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

Ett stort tack riktas till samtliga uppgiftslämnare som har deltagit och bidragit till att möjliggöra denna kartläggning.

Olivia Wigzell
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	9
Socialstyrelsens uppdrag	9
Bakgrund till uppdraget	9
Koppling till de jämställdhetspolitiska målen	10
Koppling till Agenda 2030	11
Metod och genomförande	12
Kartläggningens syfte och mål	12
Avgränsning	12
Genomförande	12
Förklaring av vissa begrepp	13
Kunskapsläge avseende utredning, bedömning och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv	15
Ensamstående mödrar med ekonomiskt bistånd	15
Samband mellan inkomst och hälsa	16
Uttag av föräldraledighet	16
Arbetsmarknadsfrämjande och rehabiliterande insatser	16
Kunskapsläge avseende mäns våld mot kvinnor kopplat till ekonomisk bistånd	18
Ekonomiskt våld	18
Att upptäcka och stödja vid våldsutsatthet	19
Våldsutövare	19
Statistik över ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv	20
Skillnader i försörjningshinder för kvinnor och män	20
Skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda	21
Resultat av öppna jämförelser inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv	24
Resultat av enkätundersökningen	25
Pågående arbete med jämställdhet inom ekonomiskt bistånd på organisationsnivån	25
Arbetsätt och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv	27
Arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor	29
Önskemål om stöd för att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd	31
Resultat av fokusgrupperna	32
Pågående arbete med jämställdhet inom ekonomiskt bistånd	32
Vad innebär jämställdhet inom verksamheten ekonomiskt bistånd?	32

Att främja jämställdhet inom ekonomiskt bistånd	32
Arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor	35
Verksamhetsuppföljning och utveckling inom ekonomiskt bistånd.....	37
Önskemål om stöd för att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd.....	37
Diskussion och kommentarer	39
Förutsättningar att utveckla jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd.....	39
Arbete inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv.....	39
Arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor inom ekonomiskt bistånd.....	42
Verksamhetsuppföljning- och utveckling inom ekonomiskt bistånd	44
Stöd för att främja arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv.....	46
Referenser	48
Bilagor	50

Sammanfattning

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv samt analysera kommunernas behov av stöd i arbetet med att utveckla arbetsmetoder och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv.

I denna delredovisning presenteras resultat av kartläggningen, vilket stödbehov till arbetet med jämställdhet inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd som har identifierats och vilket behovsanpassat stöd Socialstyrelsen avser att ta fram under 2018.

Möjligheten till egen försörjning är avgörande för individens självbestämmande och därmed möjligheten att kunna ha makt och inflytande över sitt eget liv. Jämställdhetsperspektivet inom verksamheten ekonomiskt bistånd innebär, i enlighet med uppdraget enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, att medverka till och underlätta för människor att få egen försörjning. Det handlar även om att kvinnor och män som ansöker om ekonomiskt bistånd blir bemötta och bedömda på lika villkor och att det stöd och de insatser som erbjuds är utformade utifrån kvinnors och mäns behov. Vidare innebär jämställdhetsperspektivet att det finns arbetsätt och rutiner för att upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande samt att stödja de våldsutsatta och de som utövar våld att få relevanta stödinsatser.

Kartläggningsresultaten visar att det inte pågår något strukturerat arbete med jämställdhet inom verksamheten ekonomiskt bistånd i någon större omfattning. Däremot framkommer att det finns intresse att utveckla arbetet och att nationellt stöd i det fortsatta utvecklingsarbetet efterfrågas.

I likhet med flera forskningsstudier framkommer att samtal och bedömningar inom ekonomiskt bistånd ofta präglas av stereotypa föreställningar om kön och socialtjänsten har olika mycket fokus på arbete och egen försörjning i samtal med kvinnor respektive män.

Resultaten pekar på att rehabiliterande och arbetsmarknadsfrämjande insatser som är anpassade för kvinnor kan behöva finnas i större utsträckning än idag. Speciellt lyfter kommunerna behov av att utveckla individuellt anpassade insatser för utrikes födda kvinnor med långvarigt försörjningsstöd. Även föräldralediga med ekonomiskt bistånd och deras behov av arbetsmarknadsfrämjande insatser redan under föräldraledigheten behöver uppmärksammas i syfte att förkorta biståndstider för kvinnor.

Det görs relativt mycket inom verksamheten ekonomiskt bistånd när det gäller att upptäcka våldsutsatthet och stödja de våldsutsatta men det finns även utrymme att förbättra arbetet. Det handlar främst om att utöka användningen av standardiserade frågor, följa rekommendationer för när det är lämpligt att fråga om våldsutsatthet samt att upptäcka våldsutsatthet hos kvinnor med långvarigt bistånd. Mer kunskap och kompetens efterfrågas inom områdena ekonomiskt våld samt hedersrelaterat våld och förtryck. Frågor om våldsutövande ställs inte i samma utsträckning som om våldsutsatthet. Detta beror delvis på att alla kommuner inte har tillgång till insatser riktade till de som utövar våld.

Systematiska verksamhetsuppföljningar utifrån ett jämställdhetsperspektiv genomförs endast i mindre omfattning. Tillgången till könsuppdelad statistik inom området är relativt god och det finns flera tillgängliga uppföljningsverktyg. Kartläggningen visar dock att kunskap om hur statistik och uppföljningsverktyg kan användas samt hur analyser genomförs är otillräcklig. Nationellt stöd efterfrågas avseende hur uppföljningar och analyser utifrån ett jämställdhetsperspektiv kan genomföras.

Utifrån resultat av kartläggningen och de önskemål om stöd som har kommit fram avser Socialstyrelsen att under 2018 stödja kommunernas jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd genom att:

- Utveckla ett tema om jämställdhet och ekonomiskt bistånd på Kunskapsguiden.se.
- Förtydliga jämställdhetsperspektivet i Handboken för ekonomiskt bistånd i samband med uppdateringen.
- Stödja användning av verktyget för systematisk uppföljning, SUE, för att underlätta uppföljning och analys av det lokala arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv
- Sprida meddelandebladet om skyddade personuppgifter till verksamhetschefer inom ekonomiskt bistånd i syfte att underlätta arbetet med att ta fram skriftliga rutiner för hantering av uppgifter.
- Inventera förutsättningar att ta fram nya indikatorer i öppna jämförelser för att kunna följa upp arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv

Regeringsuppdraget ska slutredovisas i sin helhet senast den 1 december 2018. I slutredovisningen redovisas de ovannämnda åtgärderna samt hur det framtagna stödet kommer att spridas.

Inledning

Socialstyrelsens uppdrag

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att kartlägga socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv samt analysera kommunernas behov av stöd i arbetet med att utveckla arbetsmetoder och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv (S2017/04387/FST). Det handlar framför allt om insatser som bidrar till att stärka såväl kvinnors som mäns förmåga till egen försörjning. Exempel på sådana insatser kan vara att se över arbetsmetoder, behovsbedömningar, utbetalningsmottagare, extern och intern samverkan samt insatser som kan motverka utsatthet vid våld i nära relationer.

I genomförandet av uppdraget bör Socialstyrelsen även ta hänsyn till uppdrag i regleringsbrev för 2015 om att redovisa en plan för hur myndigheten avser att utveckla arbetet med jämställdhetsintegrering samt uppdraget att stödja genomförande och uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.[1]

Med utgångspunkt i analysen ska Socialstyrelsen ta fram och sprida ett behovsanpassat stöd till kommunerna om arbetet med jämställdhet inom verksamheten.

Uppdraget ska utföras i samråd med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

Uppdraget ska slutredovisas i sin helhet senast den 1 december 2018. Av slutredovisningen ska det framgå vilket behovsanpassat stöd för arbetet med jämställdhet inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd som har utvecklats samt hur stödet kommer att spridas.

I denna delredovisning presenteras resultat av kartläggningen, samt vilket stöd Socialstyrelsen avser att ta fram under 2018 i syfte att främja arbetet med jämställdhet inom verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd.

Bakgrund till uppdraget

Ekonomiskt bistånd är det yttersta skydds nätet i det sociala välfärdssystemet. För verksamheten ekonomiskt bistånd finns två huvuduppdrag, att medverka till och underlätta för människor att få egen försörjning samt att i avsaknad på detta ge ekonomiskt bistånd till försörjningen under vissa förutsättningar. I enlighet med SoL ska arbetet syfta till att frigöra och utveckla människors egna resurser, under hänsynstagande till människors ansvar för sin och andras sociala situation. Insatserna ska alltid utgå från personens behov och livssituation och de ska utformas så att personen så snart som möjligt kan klara sin egen försörjning. Verksamheten ska bygga på respekt för människors rätt till självbestämmande och integritet, och ska så långt det är möjligt utformas i samverkan med den det berör.

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.[2]

Möjligheten till egen försörjning är avgörande för individens självbestämmande och därmed möjligheten att kunna ha makt och inflytande över sitt eget liv. Jämställdhetsperspektivet inom verksamheten ekonomiskt bistånd innebär, i enlighet med uppdraget enligt SoL, att medverka till och underlätta för kvinnor och män att få egen försörjning. Det handlar även om att kvinnor och män som ansöker om ekonomiskt bistånd blir bemötta och bedömda på lika villkor och att det stöd och de insatser som erbjuds är utformade utifrån kvinnors och mäns behov.

Mäns våld mot kvinnor är ett jämställdhetsproblem, som hindrar våldsutsatta att åtnjuta sina mänskliga rättigheter och friheter och orsakar stort fysiskt och psykiskt lidande. Enligt SoL 5 kap. 11 § ska socialnämnden verka för att den som utsatts för brott får stöd och hjälp samt ska särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Att upptäcka våldsutsatthet och stödja de utsatta är ett uppdrag även inom verksamheten ekonomiskt bistånd. Jämställdhetsperspektiv inom verksamheten ekonomiskt bistånd innebär således att det finns arbetsätt och rutiner för att upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande samt att stödja de som är våldsutsatta och de som utövar våld att få relevanta stödinsatser.

Med bakgrund av ovanstående har verksamheten ekonomiskt bistånd en viktig roll när det gäller att främja jämställdhet. Det finns därför ett behov av att öka kunskapen om arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv och undersöka vilket nationellt stöd kommunerna behöver för att kunna utveckla sitt arbete.

Koppling till de jämställdhetspolitiska målen

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att *kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.*[2] Utifrån detta övergripande mål har regeringen angett sex jämställdhetspolitiska delmål:

- *En jämn fördelning av makt och inflytande.* Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- *Ekonomisk jämställdhet.* Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- *Jämställd utbildning.* Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.
- *Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.* Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- *Jämställd hälsa.* Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.
- *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.* Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Detta uppdrag kopplar till alla jämställdhetsmål.

Koppling till Agenda 2030

Socialtjänsten har en viktig roll när det gäller Sveriges genomförande av Agenda 2030. Att utveckla arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv bidrar till att uppnå vissa av målsättningarna. Uppdraget kopplar främst till målen 1, 3, 5, 8 och 10.

- Mål 1. Avskaffa fattigdom i alla dess former överallt. Delmål 1.2 och 1.3.
- Mål 3. Säkerställa hälsosamma liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Delmål 3.4 och 3.5.
- Mål 5. Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt. Delmål 5.1, 5.2 och 5.4.
- Mål 8. Verka för varaktig, inkluderande och hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla. Delmål 8.5 och 8.6.
- Mål 10. Minska ojämlikheten inom och mellan länder. Delmål 10.2.

Metod och genomförande

Kartläggningens syfte och mål

Syftet med den genomförda kartläggningen har varit att få en bild av hur kommunerna arbetar inom verksamheten ekonomiskt bistånd utifrån ett jämställdhetsperspektiv samt vilka insatser som finns för att främja jämställdhet.

Målet med kartläggningen har varit att identifiera vilket nationellt stöd kommunerna behöver för att kunna utveckla arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv.

Avgränsning

Kartläggningen fokuserar på det klientinriktade arbetet inom verksamheten ekonomiskt bistånd. Frågor om jämställdhet bland anställda berörs inte.

Uppdraget från regeringen handlar om att kartlägga hur kommunerna arbetar ur ett jämställdhetsperspektiv. Begreppet jämställdhet avser relationen mellan kvinnor och män. Med hänsyn till detta fokuserar kartläggningen endast på hushåll som består av kvinnor och män. Socialtjänstens arbete med jämlikhet, det vill säga frågor om könsidentitet, sexuell läggning, funktionsnedsättning eller ålder omfattas inte. Däremot berörs delvis begreppet etnicitet. Detta med hänsyn till att Socialstyrelsens statistik om ekonomiskt bistånd visar att skillnaderna mellan könen, vad gäller biståndsmottagande, är många gånger mindre än skillnaden mellan utrikes och inrikes födda, vilket gör det motiverat att ha med även ett etniskt perspektiv. [3]

Kartläggningen ska också belysa arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Både kvinnor och män utsätts för våld. När det gäller våld i nära relationer är det vanligaste att kvinnor utsätts för våld och att det utövas av en manlig partner eller före detta partner.[4] Denna kartläggning fokuserar främst på mäns våld mot kvinnor i nära relationer. Kvinnors våld mot män, våld mellan samkönade par eller annat slags våld mot kvinnor och män omfattas inte.

Genomförande

Kartläggningen har genomförts under perioden september 2017 – februari 2018 genom att

- Ta del av och analysera befintlig statistik inom området.
- Ta del av och analysera resultat av öppna jämförelser inom området.
- Ta del av aktuell forskning och annan litteratur inom området.
- Genomföra en enkätundersökning av tillämpning och behov av stöd inom området.
- Genomföra tre fokusgrupper i syfte att bredda analysunderlaget.
- Samlat analysera underlaget och utarbeta förslag till behovsanpassat stöd.

Kartläggningen inleddes med en genomgång av statistik över ekonomiskt bistånd respektive resultat av öppna jämförelser. Parallellt genomfördes litteraturstudier om ekonomiskt bistånd kopplat till jämställdhet respektive litteratur om mäns våld mot kvinnor. Dessa genomgångar tillsammans med uppdraget från regeringen låg till grund för de frågor som ställdes i enkätundersökningen och i fokusgrupperna.

Syftet med enkätundersökningen var att få en bild av hur kommuner och stadsdelar arbetar med jämställdhetsfrågor och ur ett jämställdhetsperspektiv inom ekonomiskt bistånd. Målpopulationen för enkätundersökningen utgjordes av verksamhetschefer för ekonomiskt bistånd i kommuner och stadsdelarna i Göteborg och Stockholm. Enkäten skickades ut till totalt 161 kommuner och stadsdelar. Av dessa besvarade 116 kommuner och stadsdelar enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 72 procent. Samråd angående enkäten skedde med SKL i enlighet med förordning (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner.

Syftet med fokusgrupperna var att bredda analysunderlaget och höra om kommunernas och stadsdelarnas erfarenheter och tankar kring arbete inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv. Verksamhetschefer för ekonomiskt bistånd i kommuner och stadsdelar i Stockholm, Uppsala, Södermanland, Jönköping, Gävleborg och Östergötlands län samt kommuner och stadsdelar inom Göteborgsregionens kommunalförbund bjöds in. Inbjudan riktades till kommuner och stadsdelar som inte hade fått enkäten. Undantaget var Göteborgsregionens kommunalförbund där inbjudan skickades till samtliga kommuner. Totalt 25 deltagare från 22 kommuner och stadsdelar medverkade i de tre fokusgrupperna som genomfördes.

Metoderna för enkätundersökningen respektive fokusgrupperna presenteras närmare i bilagorna 1 och 2.

Förklaring av vissa begrepp

- *Ekonomiskt våld* - kan uttryckas genom ekonomiska hot, begränsningar av gemensamma ekonomiska tillgångar eller att tvinga någon att utföra ekonomiska olagligheter. Exempel på ekonomiskt våld är när någon kontrollerar hur partnern använder pengar, inte tillåter partnern ha egna pengar, gömmer undan gemensamma pengar eller tvingar partnern att medverka i ekonomiska olagligheter.
- *FIA, Förutsättning för arbete* - en bedömningsmetod för verksamheten ekonomiskt bistånd. FIA är en kartläggning genom intervju som kan erbjudas när det är oklart vilka insatser klienter önskar eller behöver eller när det är oklart om det finns omständigheter i individens situation som kräver särskild hänsyn. FIA-intervjun genomförs som ett personligt samtal mellan handläggaren och klienten. Målgruppen för FIA är personer som uppburit ekonomiskt bistånd längre än sex månader. [5]
- *FREDA* - innehåller tre olika bedömningsinstrument och framförallt en av delarna, FREDA-kortfrågor, kan vara relevant att använda inom verksamheten ekonomiskt bistånd. Syftet med FREDA-kortfrågor är att identifiera våldsutsatthet. Personer som visar tecken på att vara utsatta för våld utgör målgruppen.[6]

- *Försörjningshinder* - anger den direkta orsaken till att den/de vuxna i ett hushåll är förhindrade att försörja sig själva och sin familj.
- *Hushåll* - avser i denna rapport ett par bestående av en kvinna och en man, med eller utan barn, som delar bostad och ansvarar för varandras försörjning.
- *Jämlikhet* - innebär alla människors lika värde. Det handlar om att alla ska ha samma rättigheter, oavsett exempelvis kön, etnisk tillhörighet, könsidentitet, sexuell läggning, inkomst, funktionsnedsättning eller ålder.
- *Jämställdhet* - avser relationen mellan kvinnor och män och innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet.[7]
- *Mäns våld mot kvinnor* - alla former av fysiskt och psykiskt inklusive sexuellt, hot och våld som riktas mot kvinnor. Omfattar även hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.
- *Registerledare* - i hushåll inom ekonomiskt bistånd finns sökande och medsökande. En av parterna i hushållet blir registerledare i datasystemet för ekonomiskt bistånd. I vissa kommuner blir registerledaren den som paret själva har angett som sökande på ansökningsblanketten, i vissa kommuner finns ett beslut om att det ska vara kvinnan eller mannen alternativt den yngsta eller äldsta i hushållet.
- *Våld* - avser primärt brotten i 3, 4 och 6 kap. brottsbalken. Våldet kan handla om fysiskt eller psykiskt våld (t.ex. slag, sparkar, hot, tvång och kränkningar) eller sexuella övergrepp men också om handlingar som enligt rådande lagstiftning inte definieras som brott, men som kan ingå i ett mönster av utsatthet: verbala kränkningar, isolering från familj, vänner och omgivning, ekonomiskt utnyttjande eller emotionell utpressning.

Kunskapsläge avseende utredning, bedömning och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv

Att utreda behov av ekonomiskt bistånd kan beskrivas som att tillsammans med den enskilde ta reda på vad hon eller han kan och vill, hur svårigheterna ser ut och på vilket sätt socialtjänsten kan hjälpa till. För att kunna sätta den enskildes behov i centrum är det viktigt att hon eller han ges goda förutsättningar att själv beskriva sin situation och behovet av stöd. Att bedöma behov är en av de viktigaste uppgifterna vid handläggning av ärenden men också en viktig uppgift vid uppföljning av individuellt behovsprövande insatser.[8]

Socialtjänstens värderingar om kön påverkar bedömningen av mäns och kvinnors behov och därmed även utformningen av verksamheten. Kvinnor och män ska ha samma förutsättningar, dock inte alltid genom samma insatser, att få sina behov tillgodosedda.[9]

Flera svenska studier indikerar att samtal om ekonomiskt bistånd, bedömningar av personens situation och fördelning av insatser styrs av stereotypa förhållningssätt till kvinnor och män. [10-13] För män står arbete och arbetsmotivation i fokus och de tillskrivs betydligt större ansvar för sina ekonomiska problem och sin arbetslöshet.[14] Män får främst insatser som är direkt inriktade mot jobb trots att de saknar resurser i form av utbildning och arbetserfarenhet. De får dessutom oftare avslag på ansökan om ekonomiskt bistånd om de uteblir från insatsen jämfört med kvinnor. Frågor om och möjliga försörjningshinder relaterade till familj tas i princip inte upp med män.[12] Med kvinnor står familjesituationen i fokus medan förvärvssituationen inte får lika stor uppmärksamhet; inriktningen på arbete är mindre tydlig. [12] Kvinnor får generellt sett färre insatser som är inriktade direkt på arbetsmarknaden. Kvinnor får även mer sällan avslag på ekonomiskt bistånd om de uteblir från insatser och det görs i högre utsträckning individuella bedömningar vid risk för ett avslagsbeslut. [12]

Ensamstående mödrar med ekonomiskt bistånd

Om hänsyn tas till antal hushåll totalt i befolkningen, efter hushållstyp, så är den procentuella fördelningen för biståndsmottagande hushåll högst för ensamstående kvinnor med barn.[15] De har inom forskning vid återkommande tillfällen identifierats som en särskilt ekonomiskt utsatt grupp. De är mer beroende av ersättningar från socialförsäkringen, de är i större utsträckning föräldralediga och vårdar barn vilket påverkar deras inkomster och möjlighet till etablering. De kan inte heller dra nytta av omfördelningar av ekonomiska resurser mellan föräldrarna eller av stordriftsfördelarna som parhushåll.[16]

Ensamstående mödrar får färre insatser som är direkt inriktade mot arbetsmarknaden jämfört med andra kvinnor. Det traditionella synsättet kring kön kan förhindra utformningen av arbetsmarknadsfrämjande insatser utifrån deras behov. [12] En svensk studie visar att bland kvinnor har de ensamstående kvinnorna med barn den starkaste motivationen att få och ha ett lönearbete. [17]

Livsvillkoren för ensamstående mödrar med ekonomiskt bistånd kan få påtagliga konsekvenser även för barnens livsvillkor. Dessa barn bär på en sårbarhet inom flera områden. Bristen på leksaker och möjligheten att delta i fritidsaktiviteter kan leda till social exkludering och stigmatisering och kan även påverka barns utveckling. Att växa upp i en familj med långvarigt ekonomiskt bistånd kan medföra risker att senare i livet ha lägre utbildningsnivå, högre dödlighet, ökad självmordsbenägenhet samt ökad missbruksbenägenhet. [16]

Samband mellan inkomst och hälsa

Sambandet mellan inkomst och hälsa är väl belagt i såväl internationella som svenska studier. De begränsade ekonomiska möjligheterna påverkar såväl den psykiska som den fysiska hälsan och minskar deltagande i olika sociala sammanhang. [17, 18] Det finns även starka samband mellan att ha dålig ekonomi, arbetslöshet, ohälsa och utsatthet för våld. [19] Kvinnor har eller upplever sig att ha ohälsoproblematik i större utsträckning än män och försörjningshinder på grund av ohälsa är vanligare bland kvinnor än män. [2, 20]

Uttag av föräldraledighet

Föräldraledighet och uttag av tillfällig föräldrapenning är ett par av indikatorer för att mäta jämställdhet mellan könen. Kvinnor i allmänhet tar ut betydligt högre del av föräldrapenning än män. Tre fjärdedelar av föräldrapenningen och mer än 60 procent av den tillfälliga föräldrapenningen för vård av barn (VAB) tas ut av kvinnor. Pappor med låg eller ingen inkomst, eller med svag anknytning till arbetsmarknaden, tenderar att ta ut minst, om alls någon, föräldrapenning. [2] I stort sett alla som uppbär ekonomiskt bistånd på grund av föräldraledighet är kvinnor och majoriteten är utrikes födda. Föräldrapenningen kan bli en inläsningsmekanism för kvinnor som står långt ifrån arbetsmarknaden på så sätt att arbetssökande eller etableringsinsatser försenas. [2]

Arbetsmarknadsfrämjande och rehabiliterande insatser

Det finns viss kunskap om arbetsmarknadsfrämjande insatser för personer som står nära arbetsmarknaden. Studier visar bland annat att subventionerade anställningar, insatser som liknar mer ordinarie anställningar samt intensifierad stöd i arbetssökande är verksamma för unga vuxna. [21] Arbetsmodellerna Supported employment (SE) och Individual placement and support (IPS) riktar sig till personer med fysisk respektive psykisk funktionsnedsättning har visat sig vara verksamma för dessa målgrupper. [21]

Majoriteten av kommunerna (94 procent under 2015) har kommunala arbetsmarknadsinsatser men kunskapen om dessa och deras resultat är begränsad.[21] En svensk studie tyder på att kommuner med brett utbud av arbetsmarknadsfrämjande insatser har kortare biståndstider.[22]

Även kunskapen avseende rehabiliterande insatser för kvinnor och män med komplex problematik är begränsad. Detta beror främst på att insatserna ofta har drivits i tillfälliga projekt och utvärderingarna genomförs inte alltid långsiktigt. Utvärderingarna ger viss kunskap om framgångsfaktorer men det går inte med säkerhet att uttala sig om vilka insatser som kan vara mer verk-samma för kvinnor respektive män.[21]

Kunskapsläge avseende mäns våld mot kvinnor kopplat till ekonomisk bistånd

Många kvinnor lever under villkor som gör dem särskilt utsatta för våld. Det kan röra sig om funktionsnedsättning eller missbruks- och beroendeproblem. Även omständigheter kopplade till låg utbildning och ålder påverkar våldsattheten.[2] Utsatta kvinnor har ofta ohälsoproblematik och sämre ekonomiska förutsättningar än kvinnor som inte blivit utsatta för våld.

Personer som under lång tid mottagit ekonomiskt bistånd – både män och kvinnor – är en grupp som är överrepresenterade i patientregistret när det gäller att ha varit vårdad för eller avlidit på grund av yttre våld.[4]

I Socialstyrelsens prövning av bedömningsmetoden FIA för ekonomiskt bistånd, uppgav över 40 procent att de utsatts för våld under sitt liv.[4, 5]

Ensamstående kvinnor, särskilt de med barn, löper större risk att drabbas av våld i nära relationer jämfört med övriga kvinnor. [19, 23] Enligt en studie [24] om ensamstående mödrars erfarenhet av våld visade det sig att 28 procent av de mödrar, som hade mottagit ekonomiskt bistånd, hade under det senaste året varit utsatta för våld. Nära 20 procent hade varit utsatta vid flera tillfällen. Av mödrar med flera problem såsom svag hälsa, arbetslöshet, låg utbildning och ekonomiskt bistånd, var cirka 30 procent utsatta för våld vid upprepade tillfällen.

Utsatthet för våld ökar risken med långvariga negativa konsekvenser. Det finns starka samband mellan att ha dålig ekonomi, arbetslöshet, ohälsa och utsatthet för våld. Alla som drabbas av våld löper en väsentlig större risk att behöva ekonomiskt bistånd. Den förhöjda risken kvarstår upp till tio år efter att våldet har upphört.[19, 25]

Ekonomiskt våld

Våldsutövande män använder ofta ekonomin för att kontrollera kvinnorna och ekonomiskt förtryck ses också som våld. Det kan uttryckas genom ekonomiska hot, begränsningar av gemensamma ekonomiska tillgångar, att tvinga någon att utföra ekonomiska olagligheter eller att förhindra personen att arbeta eller delta i insatser som kan leda till egen försörjning. Förtrycket skapar begränsat handlingsutrymme och gör kvinnan ekonomiskt sårbar. [25]

De våldsutsatta kvinnorna får ofta problem med försörjningen lång tid efter separationen. Kvinnorna kan ha svårt att försörja sig genom arbete på grund av psykiska och fysiska skador från våldet. De kan dessutom ha stora skulder som orsakats av att de har fått försörja den våldsamma partnern eller att de har blivit utsatta för det ekonomiska våldet. Skulderna kan fortsätta att stiga på grund av svårigheterna att försörja sig och kan påverka kvinnans möjlighet att få bostad.[25]

Att upptäcka och stödja vid våldsutsatthet

En förutsättning för att våldsutsatta ska få adekvat vård, stöd och hjälp är att våldsutsattheten upptäcks. Våldet är ett utbrett problem och personer som har erfarenhet av våldet finns överallt men få berättar spontant om våldet. Att fråga om våldsutsatthet kan underlätta för personen att berätta.[4] Det är betydelsefullt hur och under vilka omständigheter frågan om våldsutsatthet ställs. Några viktiga förutsättningar för att en verksamhet ska kunna ställa frågor om våld är att:

- Verksamheten har en rutin för hur frågeproceduren går till.
- Personalen har utbildning i hur de ska fråga om våld.
- Personalen ställer frågan i enrum i en för personen trygg miljö.
- Personalen inger förtroende.
- Verksamheten har rutiner för vart personen kan hänvisas inom organisationen eller till annan verksamhet.[4]

Den som ställer frågorna bör ha någorlunda etablerad kontakt med den som frågan ställs till. Först efter andra eller tredje mötet kan det vara lämpligt att fråga om det inte finns en indikation på våldsutsatthet.[6]

Försörjningen är väsentlig för en kvinnas beslut och möjlighet att bryta upp från en våldsamt relation samt för att kunna känna trygghet efter uppbrottet. Många kvinnor behöver därför konkret stöd av socialtjänsten bland annat i form av boende och försörjning.[25]

Våldsutövare

De flesta män utövar inte våld, men bland de som utövar våld är den absoluta majoriteten män. Under 2016 utgjorde män 98 procent av alla misstänkta för våldtäkter och 80 procent av alla misstänkta för misshandel.[26] Vissa faktorer ökar risken att utöva våld i nära relationer, bland annat ung ålder, stereotypa normer kring maskulinitet och negativ inställning till jämställdhet, psykisk sjukdom, tidigare kriminalitet eller problem att hantera separation. [2, 27]

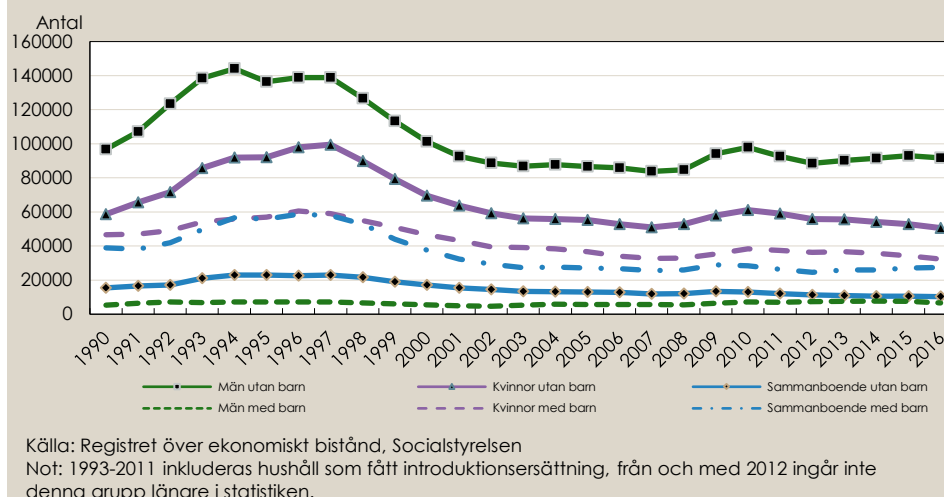
Att fråga om våldsutövande ställer krav på att socialtjänsten är beredd att erbjuda stöd för att det ska vara etiskt försvarbart att fråga.[19, 27] Verksamheter för de som utövar våld växer och utvecklas men är fortfarande ett utvecklingsområde.[28]

Statistik över ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv

Drygt 220 000 hushåll fick ekonomiskt bistånd någon gång under 2016, vilket motsvarar ungefär vart tjugonde hushåll i Sverige. Totalt betalade kommunerna ut 10,5 miljarder kronor under 2016. [15]

Det vanligaste biståndshushållet är en ensamstående man utan barn. Om däremot hänsyn tas till antal hushåll totalt i befolkningen, efter hushållstyp, är den procentuella fördelningen för biståndsmottagande hushåll högst för ensamstående kvinnor med barn. [15]

Tabell 1. Antal biståndshushåll fördelade efter hushållstyp 1990–2016

Skillnader i försörjningshinder för kvinnor och män

Under 2016 var antalet vuxna bidragstagare cirka 251 000. Av samtliga biståndsmottagare var 53 procent män respektive 47 procent kvinnor. Försörjningshinder på grund av arbetslöshet var det mest förekommande försörjningshindret och det var vanligare för män än för kvinnor.

Försörjningshinder av sociala skäl var näst vanligast och även detta försörjningshinder var vanligare för männen. Det tredje mest förekommande hindret var att vara sjukskriven med läkarintyg, vilket var något vanligare bland kvinnor än hos män. Det var vanligare för kvinnor att ha sjuk- eller aktivitetsersättning. Nästan alla med försörjningshinder på grund av föräldraledighet var kvinnor. Det var vanligare att män med ekonomiskt bistånd jobbade heltid och kvinnor på deltid. [20]

Tabell 2. Försörjningshinder efter kön 2016	Män, procent	Kvinnor, procent	Antal, totalt
Arbetslös (otillräcklig, väntar el. ingen ersättning samt flykting alt. anhörig i introduktion)	58	42	127 891
Sjukskriven med läkarintyg (otillräcklig, väntar sjukpenning samt ingen sjukpenning)	44	46	25 311
Sjuk- eller aktivitetsersättning (otillräcklig samt väntar ersättning)	47	53	10 715
Arbetshinder, sociala skäl	61	39	26 587
Föräldraledig (otillräcklig eller väntar föräldrapenning)	7	93	8 467
Arbetar deltid, ofrivilligt (otillräcklig eller väntar inkomst)	40	60	7 403
Arbetar heltid (otillräcklig eller väntar inkomst)	64	36	4 609
Språkhinder ¹	40	60	8 729
Utan försörjningshinder	53	47	7 569
Annat försörjningshinder	57	43	20 321
Uppgift saknas, inkl. okänt kön	47	53	3 223
Samtliga biståndsmottagare	53	47	250 825

Källa: Registret över ekonomiskt bistånd, Socialstyrelsen, 2016

Resultaten visar att fler kvinnor än män hade försörjningshinder på grund av ohälsa, föräldraledighet och deltidsarbete medan det var vanligare för män att ha försörjningshinder på grund av arbetslöshet, sociala skäl och otillräcklig inkomst trots heltidsarbete.

Skillnader mellan inrikes födda och utrikes födda

Etnicitet samspelar med kön och behöver därför beaktas. [9] Socialstyrelsens statistik om ekonomiskt bistånd visar att skillnaderna mellan könen, vad gäller biståndsmottagande, är många gånger mindre än skillnaden mellan utrikes och inrikes födda, vilket gör det motiverat att ha med även ett etniskt perspektiv. Det ger även en mer nyanserad bild än vad uppdelning enbart på kön skulle kunna ge.[3]

Under 2016 utgjorde de utrikes födda nästan 20 procent av rikets totala befolkning 18–64 år, men utgjorde cirka 60 procent av alla biståndsmottagare. Det beror till stor del på att dessa, i större utsträckning än inrikes födda, inte hunnit kvalificera sig för ersättning från andra trygghetssystem som till exempel arbetslöshetskassa, sjukpenning eller att de väntar på etableringsersättning. [20]

Andelen unga vuxna (18-24 år) med ekonomiskt bistånd i befolkningen som någon gång under året fått ekonomiskt bistånd var betydligt mycket högre bland utrikes födda män och kvinnor än bland inrikes födda.

¹ Försörjningshinder ”språkhinder” är borttaget från och med 2017.

Tabell 3. Andel av befolkningen bland unga vuxna 18-24 år	Inrikes födda kvinnor	Inrikes födda män	Utrikes födda kvinnor	Utrikes födda män
Unga vuxna, 18-24 år, med ekonomiskt bistånd	3,6	4,0	21,9	25,3

Källa: Öppna jämförelser, Socialstyrelsen 2016. [29]

Resultaten visar att skillnaderna mellan kön bland utrikes födda kvinnor och män var större än bland inrikes födda.

Andelen med såväl långvarigt ekonomiskt bistånd (bistånd 10-12 månader under året) som mycket långvarigt ekonomiskt bistånd (bistånd minst 27 månader under en period av tre år med uppehåll högst två månader i rad) bland vuxna biståndsmottagare var högst för utrikes födda kvinnor och näst högst för utrikes födda män.

Tabell 4. Andel inom biståndsgruppen med långvarigt ekonomiskt bistånd	Inrikes födda kvinnor	Inrikes födda män	Utrikes födda kvinnor	Utrikes födda män
Långvarigt ekonomiskt bistånd	35,2	37,0	43,4	35,4
Mycket långvarigt ekonomiskt bistånd	22,3	23,3	29,1	22,5

Källa: Öppna jämförelser, Socialstyrelsen 2016. [29]

Resultaten visar att det var större skillnader i långvarigt biståndsmottagande mellan utrikes födda män och kvinnor än mellan inrikes födda män och kvinnor.

Skillnader i försörjningshinder mellan inrikes födda och utrikes födda

Försörjningshinder på grund av arbetslöshet var under 2016 vanligast bland utrikes födda män medan försörjningshinder på grund av sociala skäl var vanligast bland inrikes födda män.

Försörjningshinder på grund av ohälsa var vanligast bland inrikes födda kvinnor medan försörjningshinder på grund av föräldraledighet var vanligast bland utrikes födda kvinnor.

Tabell 5. Andel av vuxna biståndsmottagare med försörjningshinder ..	Inrikes födda kvinnor	Inrikes födda män	Utrikes födda kvinnor	Utrikes födda män
Arbetslöshet	34,8	44,8	51,7	62,5
Ohälsa	25,8	16,5	12,4	9,1
Sociala skäl	14,3	21,3	6,0	6,2
Föräldraledighet	3,7	0,2	8,3	0,6

Källa: Öppna jämförelser, Socialstyrelsen, 2016. [29]

Resultaten visar att det finns stora skillnader i försörjningshinder mellan inrikes födda och utrikes födda och även mellan könen inom respektive grupp.

Resultat av öppna jämförelser inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv

Öppna jämförelser är ett verktyg för att analysera, följa och utveckla socialtjänstens verksamheter på lokal, regional och nationell nivå. Syftet med öppna jämförelser är att stimulera till kunskapsutveckling för att främja en jämlik socialtjänst med god kvalitet. Målet är att de verksamhetsförbättringar, som öppna jämförelser ska stimulera till, kommer brukaren till gagn och att den enskilde får rätt insatser utifrån dennes behov.[3]

Socialstyrelsen har på uppdrag av regeringen förbättrat jämställdhetsperspektivet i öppna jämförelser. Genom nya indikatorer får beslutsfattare inom socialtjänsten möjlighet att analysera och kvalitetsutveckla verksamheten ur ett jämställdhetsperspektiv.[3]

De uppgifter som är relevanta att titta på inom ramen för detta uppdrag är i vilken omfattning kommuner och stadsdelar arbetar med systematisk verksamhetsuppföljning inom ekonomiskt bistånd, om det finns rutiner för att upptäcka våldsutsatthet och rutiner kring hanteringen av skyddade personuppgifter.

Enligt resultaten i öppna jämförelser 2017 [30] anger 19 procent av kommunerna och stadsdelarna att de har genomfört systematisk uppföljning av verksamheten inom ekonomiskt bistånd och 11 procent anger att de har genomfört systematisk uppföljning med ett könsperspektiv.

Nio procent av kommunerna och stadsdelarna anger att de även har använt resultaten från systematisk uppföljning med ett könsperspektiv för verksamhetsutveckling inom ekonomiskt bistånd.

När det gäller att upptäcka utsatthet för våld anger 67 procent av kommunerna och stadsdelarna att de använder bedömningsmetoden FREDAKortfrågor inom ekonomiskt bistånd och 52 procent att de har en aktuell rutin vid indikation på att en vuxen har utsatts för våld. En rutin för skyddade personuppgifter har 27 procent av kommunerna och stadsdelarna.

Resultat av enkätundersökningen

I detta kapitel presenteras sammanfattande resultat från enkätundersökningen. Syftet med enkätundersökningen var att få en bild av hur kommuner och stadsdelar arbetar med jämställdhetsfrågor och ur ett jämställdhetsperspektiv inom ekonomiskt bistånd. Genomgång av statistik över ekonomiskt bistånd och relevanta resultat av öppna jämförelser respektive litteraturstudier samt regeringens uppdrag har legat till grund för de frågor som ställdes i enkäten.

I de fall där det finns skillnader i svaren beroende på kommunens storlek² nämns detta. De som har svarat på enkäten benämns som respondenter. För att underlätta läsningen benämns även stadsdelar som kommuner. Vissa av resultaten redovisas i tabellformat i bilaga 1. Bilagan innehåller även en kvalitetsdeklaration av enkätundersökningen.

Pågående arbete med jämställdhet inom ekonomiskt bistånd på organisationsnivån

En mindre andel av respondenterna har ett särskilt uppdrag från politiker i kommunen (26,4 procent) och från ledningen (18,2 procent) att arbeta med jämställdhetsfrågor och 43,6 procent har en policy och/eller riktlinjer, som syftar till att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd. Närmare hälften (45,5 procent) uppger att de inte har något särskilt uppdrag och de saknar även policy och riktlinjer. Flera respondenter uppger att den policy som kommunen har är övergripande och riktar sig inte specifikt till socialtjänstens verksamhet. En mindre andel anger att de har indikatorer som syftar till att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd. I stort sett alla de som har indikatorer är stora kommuner.

Om man jämför svaren mellan stora, mellanstora och små kommuner visar svaren att stora kommuner har uppdrag och policy/riktlinjer för verksamhetsinriktat jämställdhetsarbete i betydligt större utsträckning än små och mellanstora kommuner.

Tabell 6. Har ni inom ekonomiskt bistånd något av nedanstående? Flervalsfråga	Procent	Antal
Särskilt uppdrag från politiker inom kommunen att arbeta med jämställdhetsfrågor	26,4 %	29
Särskilt uppdrag från ledningen att arbeta med jämställdhetsfrågor	18,2 %	20
Policy och/eller riktlinjer för jämställdhetsarbete	43,6 %	48
Indikatorer som syftar till att främja jämställdhetsarbete	13,6 %	15
Nej, vi har inget av detta	45,5 %	50
	Svarande	110

² I denna rapport: små kommuner upp till 30 000 invånare, medelstora upp till 70 000 och stora 70 000 eller mer

Majoriteten av respondenterna uppger att de inte har haft några utbildningar om jämställdhet för arbetsledningen (74,5 procent) eller medarbetarna (65,8 procent). Av respondenter, som har haft utbildningsinsatser, uppger flera att de har haft fokus på utbildning i våld i nära relationer.

Majoriteten (81,4 procent) anger att de inte har genomfört några jämställdhetsanalyser av sina resultat i syfte att identifiera utvecklingsområden.

Närmare 60 procent uppger att de har diskuterat betydelsen av jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd vid ett eller flera tillfällen under de senaste två åren och 45 procent har arbetat med att förbättra bemötandet och arbetsmetoder i syfte att främja jämställdhet.

Kunskapsutbyte inom den egna kommunen, med andra kommuner och/ eller med externa aktörer har förekommit i 23,9 procent av kommunerna.

Tabell 7. Har ni inom ekonomiskt bistånd under perioden 1 januari 2016 till och med idag, arbetat med jämställdhetsfrågor på något av nedanstående sätt?	Ja, vid flera tillfällen	Ja, vid ett tillfälle	Nej, inte alls	Svarande
Utbildat arbetsledningen för ekonomiskt bistånd genom föreläsare och/eller skriftligt material, filmer etc.	11,8 %	13,6 %	74,5 %	110
Utbildat medarbetarna för ekonomiskt bistånd genom föreläsare och/eller skriftligt material, filmer etc.	16,2 %	18 %	65,8 %	111
Arbetsledningen har genomfört jämställdhetsanalyser av våra resultat och arbetsmetoder samt identifierat utvecklingsområden	7,1 %	11,5 %	81,4 %	113
Arbetsledningen och/eller medarbetarna har diskuterat betydelsen av ett jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd	47,4 %	12,3 %	40,4 %	114
Medarbetarna har arbetat med att förbättra bemötande och arbetsmetoder i syfte att främja jämställdhet	33,6 %	11,8 %	54,5 %	110
Arbetsledning och/eller medarbetarna har deltagit i kunskapsutbyte inom den egna kommunen, med andra kommuner och/eller med externa aktörer	17,7 %	6,2 %	76,1 %	113
Annat, ange vad:	9,1 %	6,8 %	84,1 %	44
			Svarande	116

Om man jämför svaren mellan stora, mellanstora och små kommuner visar svaren att stora kommuner har utbildningsinsatser i betydligt större utsträckning än små och mellanstora kommuner. När det gäller diskussioner om betydelsen av jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd och arbete med att förbättra bemötande och arbetsmetoder utifrån jämställdhetsperspektiv finns det inga skillnader mellan kommunerna.

Närmare 30 procent av respondenterna, som har bedrivit jämställdhetsarbete på något sätt, uppger att de har sett resultat av sitt arbete. Bland annat visar det sig i ökad medvetenhet om skillnader i behoven mellan kvinnor och män, att kommunen har nya rutiner för utbetalningar samt att socialsekreterarna uppmärksammar mer om någon av parterna styr den andra med hjälp av ekonomin. (Bilaga 1, tabell 1).

Arbetsätt och insatser ur ett jämställdhetsperspektiv

Individuell planering mot egen försörjning

Av respondenterna uppger 45,8 procent att de träffar ett par i hushållet på ett gemensamt möte för att upprätta en individuell planering mot egen försörjning, 37,3 procent träffar paret lika ofta gemensamt som separat och 15,3 procent träffar parterna separat på enskilda möten. Flera av respondenterna uppger att de träffar paret på ett gemensamt första möte för att därefter, vid behov, träffa parterna vid enskilda möten. (Bilaga 1, tabell 2).

Majoriteten av respondenterna (76,1 procent) använder professionell tolk för att översätta samtalet om den ena parten av paret i hushållet saknar tillräckliga kunskaper i svenska språket. I stora kommuner används i stort sett alltid en professionell tolk. (Bilaga 1, tabell 3).

Utbetalning av ekonomiskt bistånd

Tre av respondenterna uppger att det finns ett beslut på att biståndet delas upp och betalas separat till både kvinnans och mannens bankkonto och hos några pågår en diskussion om arbetsätt för utbetalningar borde ändras och utbetalningens delas mellan parterna. Flera respondenter uppger att det alltid görs en individuell bedömning och situationsanpassning samt att paret oftast själva får bestämma vilket konto det ekonomiska biståndet utbetalas till. Ibland styrs utbetalningen till den som kommunen har som registerledare i hushållet, kvinnan eller mannen. Någon respondent undrar vilken betydelse uppdelningen av biståndet egentligen har för ökad jämställdhet. Nationell vägledning avseende arbetet med utbetalningar efterfrågas. (Bilaga 1, tabellerna 4 och 5).

Insatser för kvinnor och män

Drygt hälften av respondenterna (53 procent) uppger att de inte har identifierat skillnader mellan kvinnor och män vad gäller deras behov av stöd och insatser att uppnå egen försörjning. Flera av respondenterna betonar vikten av att göra individuella bedömningar om behovet i varje enskilt fall.

Respondenter, som har identifierat skillnader (35 procent) representerar främst stora kommuner. (Bilaga 1, tabell 6). Respondenterna beskriver att skillnaderna består bland annat av att kvinnor och män har olika försörjningshinder. Kvinnor har oftare fysisk ohälsa och får oftare rehabiliterande insatser och män får praktik eller arbete snabbare än kvinnor. Kvinnor uppges även i större utsträckning ta ansvar för barn och hem. Flera respondenter lyfter utrikes födda kvinnor och män och specifikt utrikes födda kvinnor, som grupper som möter svårigheter att komma in på arbetsmarknaden.

Närmare hälften (45,6 procent) uppger att de inte erbjuder några särskilda insatser till ensamstående män med social problematik, ensamstående mödrar, kvinnor med ohälsa eller utrikes födda kvinnor.

Tabell 8. Hänvisar ni till särskilda insatser för att stödja någon specifik målgrupp att komma till egen försörjning?	Procent	Antal
Flervalsfråga		
Ja, kvinnor med ohälsa (med eller utan läkarintyg)	29,8 %	34
Ja, ensamstående män med sociala problem	23,7 %	27
Ja, ensamstående kvinnor med barn	20,2 %	23
Ja, utrikesfödda kvinnor	34,2 %	39
Ja, annan grupp, ange vilken:	24,6 %	28
Nej, vi erbjuder inte detta	45,6 %	52
	Svarande	114

De respondenter som erbjuder särskilda insatser representerar främst stora kommuner. Insatserna erbjuds ofta i samverkan med Arbetsförmedlingen, psykiatrin, vården, inom egen regi eller genom olika projekt som finansieras exempelvis av Europeiska socialfonden (ESF) eller inom ramen för finansiell samordning (FINSAM).

Föräldralediga – handläggning och insatser

Knappt hälften av respondenterna påminner alltid eller oftast om pappans möjlighet att ta ut sina 10 dagar i samband med barnets födelse och drygt hälften om uppdelningen av föräldrapenningen mellan föräldrarna. Små kommuner påminner om fördelningen av uttag i större utsträckning jämfört med stora kommuner. Något färre (42,8 procent) påminner om möjligheten att dela på uttag av tillfällig föräldrapenning för vård av barn (VAB).

Några respondenter påpekar att det är Försäkringskassans ansvar att påminna föräldrarna.

Tabell 9. Påminner ni vanligtvis paret om nedanstående när de väntar barn och/eller det redan finns minderåriga barn i hushållet?	Ja alltid	Ja oftast	Ja men sällan	Nej aldrig	Vet inte
Påminner ni om pappans möjlighet att få 10 dagars ledighet i samband med att barnet föds?	19,7 %	28,2 %	23,1 %	13,7 %	15,4 %
Påminner ni om föräldrarnas möjlighet att dela på uttaget av föräldraledigheten?	18,8 %	34,2 %	23,9 %	8,5 %	14,5 %
Påminner ni om att ett visst antal dagar inte kan avstås till den andra föräldern?	17,1 %	35 %	23,9 %	11,1 %	12,8 %
Påminner ni om föräldrarnas möjlighet att dela på uttag av föräldrapenning i samband med VAB?	13,7 %	29,1 %	23,1 %	15,4 %	18,8 %
				Svarande	117

Majoriteten bedömer att pappan har rätt att ta ut sina 10 föräldradagar i samband med barnets födelse respektive senare föräldraledighet, även om det skulle leda till ett högre belopp på det ekonomiska biståndet.

Majoriteten (72,9 procent) uppger att de alltid eller oftast tar i planeringen av insatser hänsyn till både kvinnans och mannens möjligheter att hämta och lämna barn på förskola/skola.

Tabell 10. Hur bedömer ni vanligtvis det ekonomiska biståndet, när paret väntar barn och/eller det finns minderåriga barn i hushållet?	Ja alltid	Ja oftast	Ja men sällan	Nej aldrig	Vet inte
Har pappan rätt att ta ut 10 dagars ledighet även om det leder till ett högre belopp på biståndet?	67,5 %	9,4 %	6 %	0,9 %	16,2 %
Har pappan rätt att ta ut föräldraledighet även om det leder till ett högre belopp på biståndet?	52,1 %	9,4 %	7,7 %	13,7 %	17,1 %
Tar ni hänsyn till både kvinnans och mannens möjligheter att hämta och lämna på förskola/skola när insatser planeras?	56,8 %	16,1 %	5,9 %	4,2 %	16,9 %
Svarande					118

Majoriteten av respondenterna erbjuder inga insatser till föräldralediga kvinnor och män i syfte att underlätta deras inträde på arbetsmarknaden efter föräldraledigheten. Information ges och planeringen upprättas i de flesta fall när föräldraledigheten börjar närma sig slutet. Några respondenter uppger att det pågår en diskussion om vad som skulle kunna göras framöver för de föräldralediga. Det är främst stora kommuner som har insatser. Insatser som erbjuds är svenska studier, jobbsökaraktiviteter, studie- och yrkesvägledning och annat såsom ungdomsprojekt, utredning och bedömning eller hjälp med att skapa nätverk.

Tabell 11. Hänvisar ni föräldralediga (kvinnor och/eller män) till insatser i syfte att stödja dem att komma på arbetsmarknaden efter föräldraledigheten (i de fall de inte har ett arbete att återvända till)? Flervalsfråga	Procent	Antal
Ja, jobbsökaraktiviteter (konkret stöd i att skriva CV och söka arbete t.ex. genom coach)	19,1 %	22
Ja, studie och yrkesvägledning (information och motivation)	13 %	15
Ja, svenska studier (inom Sfi, studieförbund eller förening)	22,6 %	26
Ja, annat, ange vad:	9,6 %	11
Nej, vi erbjuder inte några sådana insatser	68,7 %	79
Svarande		115

Arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

Majoriteten av respondenterna (78 procent) delar på hushållets personakt så fort de får kännedom om att kvinnan i hushållet har utsatts för våld och/eller när kvinnan placeras i skyddat boende. Oftast lämnar ekonomiskt bistånd över ärendet för fortsatt handläggning till speciella handläggare som jobbar med våldutsatta, relationsvårdsteam eller motsvarande. (Bilaga 1, tabell 7)

Fyra av respondenterna anger att de inte har några eller har mycket få fall med våld per år vilket gör det svårt att svara på frågor om arbetssätt.

En mindre andel av respondenterna (27,6 procent) uppger att de alltid eller oftast bistår kvinnan i att få pengar av mannen. De flesta respondenterna

uppger att de istället beviljar ekonomiskt bistånd för att kvinnan ska kunna bli ekonomiskt oberoende av mannen så fort som möjligt.

Över hälften av respondenterna (73,3 procent) uppger att de alltid eller oftast bistår kvinnan i att, när så är lämpligt, behålla bostaden. De stora kommunerna bistår i högre utsträckning än de små.

Majoriteten av respondenterna uppger att de alltid eller oftast frågar kvinnan om hon har skulder som beror på att ha levt i en våldsam relation. Stora kommuner frågar i högre utsträckning än de små.

Tabell 12. Hur bistår ni vanligtvis kvinnan när det framkommit att mannen i hushållet utsatt kvinnan för våld?	Ja all-tid	Ja oftast	Ja men sällan	Nej aldrig	Vet inte
Bistår ni kvinnan i att få ut pengar av mannen (när mannen har/har haft ansvaret för hushållets pengar)?	13,8 %	13,8 %	19,8 %	39,7 %	12,9 %
Bistår ni kvinnan så att hon kan behålla bostaden som varit gemensam (när hon har minderåriga barn)?	33,6 %	39,7 %	13,8 %	0,9 %	12,1 %
Frågar ni kvinnan om hon har skulder som beror på att hon levt i en våldsam relation?	35 %	29,9 %	16,2 %	6,8 %	12 %
				Svarande	117

Ekonomiskt våld

Svaren på hur respondenterna hanterar situationen, där det finns indikation på att mannen i hushållet använder ekonomin att kontrollera kvinnan, varierar. De flesta (39,9 procent) uppger att de inte har något sätt som är vanligare än annat. Ingen uppger att de försöker hitta lösningar endast med mannen eller på egen hand utan samarbete med parterna. (Bilaga 1, tabell 8).

När det gäller en situation där mannen hindrar kvinnan att arbeta eller delta i insatser som syftar till att komma till egen försörjning så finns det variationer i svaren även här. De flesta (30,8 procent) har inget sätt som är vanligare än annat. Ingen uppger att de hittar lösningar endast med mannen eller på egen hand utan samarbete med parterna. (Bilaga 1, tabell 9).

I kommentarerna till enkätsvaren efterfrågades utbildning om ekonomiskt våld.

Uppmärksamma och stödja våldsutövare

Hälften av respondenterna uppger att de alltid eller oftast hänvisar mannen till insatser som syftar till att hantera våldsamt beteende och 30,2 procent gör det mer sällan. De stora kommunerna hänvisar i betydligt högre utsträckning än de små och de har även i större utsträckning tillgång till insatser för männen. Insatser kan erbjudas inom kommunens verksamhet, köpas av en annan kommun eller av en annan organisation. Av respondenterna uppger 19,1 procent att de inte har tillgång till några insatser för våldsutövare. (Bilaga 1, tabeller 10 och 11).

Önskemål om stöd för att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd

Enligt enkäten bedömer 67,2 procent av respondenterna att det finns behov av nationellt stöd för att utveckla arbetet ur ett jämställdhetsperspektiv inom ekonomiskt bistånd. (Bilaga 1, tabell 12). Det fanns ett öppet svarsalternativ för frågan om vilket stöd och inom vilka områden som nationellt stöd behövs. Det som respondenterna efterfrågar mest är

- Riktlinjer och/eller föreskrifter om hur ekonomiskt bistånd kan arbeta utifrån ett jämställdhetsperspektiv.
- Tillgång till lärande, konkreta exempel på hur kommuner arbetar inom ekonomiskt bistånd utifrån ett jämställdhetsperspektiv.
- En standardiserad utredningsmall för den inledande utredningen som säkerställer att frågor ställs till alla oavsett kön, exempelvis om hälsa, familj med mera så att kön inte styr vilka frågor som ställs i samband med utredning och planering av insatser.
- Stöd i hur insatser kan analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv.
- Om skyldigheter, rättigheter gällande försörjning och arbete för såväl kvinnor som män i gemensamma hushåll.
- Utbildningar som främjar jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd: om jämställdhet, kunskap om integration, nyanlända, kulturkompetens, kunskap om ekonomiskt våld, bemötande vid bedömningar och dokumentation vid beslut.

Resultat av fokusgrupperna

I detta kapitel presenteras sammanfattande resultat av diskussioner som fördes i de tre fokusgrupperna.

Syftet med fokusgrupperna var att höra vilka tankar och erfarenheter deltagarna har om jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd, hur arbetet skulle kunna utvecklas samt vilket nationellt stöd kommunerna kan behöva i det fortsatta arbetet. Metod för genomförandet av fokusgrupper och diskussionsfrågorna presenteras närmare i bilaga 2.

Pågående arbete med jämställdhet inom ekonomiskt bistånd

De flesta deltagare uppger att de inte jobbar strukturerat med jämställdhetsarbete men har fört diskussioner i arbetsgruppen. Bland annat pågår det diskussioner inom flera kommuner om utbetalningar av ekonomiskt bistånd borde delas mellan parterna i hushållet. Några kommuner har gjort egna undersökningar för att se om de bemöter kvinnor och män lika eller om de hänvisar kvinnor och män till kommunens arbetsmarknadsverksamhet i samma omfattning. Samtliga deltagare uppger att de ställer frågor om våld utsatthet men gör det i olika skeden, vissa vid första besök andra senare. Utbildningar i våld i nära relationer har prioriterats för medarbetarna. Samtliga deltagare är positiva till att ekonomiskt bistånd och jämställdhetsarbete lyfts till diskussion genom denna kartläggning.

Vad innebär jämställdhet inom verksamheten ekonomiskt bistånd?

Jämställdhetsperspektiv inom ekonomiskt bistånd innebär, enligt deltagarna, att som chef och medarbetare vara medveten om sina normer och värderingar och hur de styr arbetet. Det handlar om att både kvinnan och mannen är synlig samt att utredning och bedömning av behov av stöd och insatser görs könsneutralt. Att det beaktas i arbetet inom ekonomiskt bistånd att kvinnor och män ska ha samma makt och ansvar, lika skyldigheter, rättigheter och möjligheter. Det handlar även om att kontinuerligt följa upp och analysera hur insatser och resurser fördelas mellan kvinnor och män och att jämma ut eventuella osakliga skillnader.

Att främja jämställdhet inom ekonomiskt bistånd

Deltagarna anser att det är viktigt att påbörja jämställdhetsarbetet med att undersöka egna värderingar och normer eftersom dessa styr arbetet. Några

kommuner har tittat närmare på utredningar, bedömningar och/eller hänvisningar till arbetsmarknadsverksamheten och kommit fram till att socialsekreterare gör olika bedömningar när de möter kvinnor och män. Med kvinnor diskuterar socialsekreterare hälsa och familj och med män diskuteras arbete och praktik. Männen ska snabbt ut i jobb och med kvinnorna är man mer omhändertagande med.

Likvärdigt bemötande och individuell planering mot egen försörjning

När det gäller planering mot egen försörjning anser deltagarna att det är viktigt att träffa parterna i gemensamt hushåll var för sig för att kunna ge lika förutsättningar till både kvinnan och mannen att komma till tals. Erfarenheten hos deltagarna är att det är ganska vanligt att mannen tar över samtalet och för kvinnans talan. Kvinnans behov blir osynliga och ”glöms bort”. Standardiserade frågor, som ställs till alla oavsett kön, används i vissa kommuner och upplevs som ett sätt att försäkra sig om att kvinnor och män bemöts på likvärdigt sätt och att utredningarna blir likvärdiga oavsett kön. Målsättningen behöver vara att träffa alla individuellt men det är en resursfråga för kommunen. Utredningsarbetet tar i så fall dubbelt så mycket tid och dessa resurser finns inte idag, menar deltagarna.

Både kvinnan och mannen har lika rätt att få ta del av beslut och information, anser deltagarna. Rutiner för att säkerställa det behöver finnas. Inom vissa kommuner uppges datasystemet styra vem som blir registerledare i hushållet samt i vems namn beslut om bistånd och information från ekonomiskt bistånd skickas ut. Risken är att den andra parten inte får ta del av beslut och information, vilket inte är jämställt. Datasystem som används i kommunerna måste stödja verksamhetens jämställdhetsarbete, anser deltagarna.

Utbetalning av ekonomiskt bistånd

I en av grupperna diskuteras om männen har lättare att få bistånd än kvinnor. Kvinnor förväntas i högre utsträckning ordna saker på egen hand. ”Tar vi hänsyn till kön när vi fattar beslut om ekonomiskt bistånd?” ”Är vi mer generösa med den ”gapiga” unga mannen än med den äldre kvinnan?”, undrar deltagarna. Ärendedragningar/handledning där socialsekreteraren inte avslöjar könet på den aktuella personen i syfte att säkerställa könsneutrala bedömningar lyfts som ett exempel på arbetssätt för att komma till rätta med detta.

När det gäller utbetalning av ekonomiskt bistånd diskuterar deltagarna den etiska aspekten i att lägga sig i hur hushållet väljer att dela på ansvaret för och hantera sin ekonomi. Blir det mer jämställt om biståndet delas mellan parterna i hushållet? Deltagare framför även en farhåga om att eventuell uppdelning av biståndet kan skapa konflikter i familjen och trappa upp eventuellt förekommande våld. Det är inte heller lätt att hitta en rättvis delning av biståndet eftersom vissa bidrag betalas alltid ut i kvinnans namn och familjens inkomster kan variera från en månad till en annan. Uppdelningen av biståndet skapar därför mycket administrativt arbete för handläggarna, tid som istället behöver läggas på att hjälpa personer att få egen försörjning. Dessutom har styrningen av utbetalningar inom några kommuner skapat konflikter mellan parterna i hushållet och socialsekreteraren.

Deltagare i alla fokusgrupper är eniga om att det bästa arbetssättet är att låta kvinnan och mannen vara delaktiga, erbjuda flera alternativ för utbetalning och låta paret välja. De betonar dock vikten av att från socialtjänsten vara uppmärksam på om det finns indikation på att pengarna inte går till hyra och mat till familjen och om någon av parterna inte har insyn i ekonomin eller inte får tillgång till pengarna. I dessa fall kan utbetalningen behöva styras.

Arbete med kvinnor och män med ohälsa

Flera deltagare uppger att de inte träffar kvinnor och män som är sjukskrivna när de har ett läkarintyg och uppfyller kriterierna om att få försörjningsstöd. Det är en resurs- och prioriteringsfråga. Deltagarna uppfattar att Försäkringskassan inte prioriterar det rehabiliterande arbetet med kvinnor och män som saknar sjukpenninggrundande inkomst. Deltagarna har erfarenhet av att Arbetsförmedlingen prioriterar oftast män som har redan kunskaper i svenska språket och inga problem med hälsan. Kvinnor som inte är klara med svenska för invandrare (Sfi) och/eller som har ohälsoproblematik hänvisas till kommunens insatser och blir kommunens ansvar. Ett mer aktivt arbete med kvinnor med ohälsa behövs, samarbete med läkare och möjligheter att erbjuda anpassade insatser parallellt med sjukskrivning.

Insatser för kvinnor och män

Problemet med utbudet av alltför stereotypa insatser, som inte är anpassade utifrån kvinnor och mäns behov, diskuteras. Kvinnor hänvisas ofta till kök eller syverkstad, män till snickeri eller praktik. Alltför ofta är det personen som ska anpassas till insatsen och inte tvärtom. Männen ska snabbt ut i jobb och socialtjänsten är mer omhändertagande med kvinnor. Det behövs insatser som främjar jämställdheten. Kvinnorna borde få flera aktiviteter, bland annat hälsofrämjande, de behöver synliggöras och lyftas mer. Det behöver riktas mer uppmärksamhet på de situationer och insatser som kan utgöra ”kvinnofällor”. Deltagarna lyfter särskilt utrikes födda kvinnor med ekonomiskt bistånd som en grupp som ofta möter svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Förutsättningar för att komma in på arbetsmarknaden kan påverkas av utbildningsbakgrund, tidigare arbetslivserfarenhet, kunskaper i svenska språket och kulturella värderingar. Deltagarna anser att det finns ett behov av att ha mer individuellt anpassade insatser riktade till utrikes födda kvinnor än vad som erbjuds idag. Föräldraledigheten och Sfi medför inlåsningseffekter för utrikes födda kvinnor, anser deltagarna. I en av grupperna anses att det inom Sfi erbjuds alldeles för få timmar och att Sfi borde vara på heltid, helst i kombination med praktik eller andra språkfrämjande insatser.

Föräldralediga – handläggning och insatser

De med försörjningshinder på grund av föräldraledighet träffar inte så ofta socialsekreterare eftersom de har ersättning och behöver inte stå till arbetsmarknadens förfogande, berättar deltagarna. De flesta uppger att planering mot egen försörjning påbörjas när föräldraledigheten närmar sig slutet. Alla kommuner har inte insatser att erbjuda till de föräldralediga, förutom hänvisning till öppna förskolan.

Deltagarna menar att det inte är en självklarhet att socialsekreterarna ska gå in och diskutera fördelningen av föräldrapenning mellan paret. Återigen handlar det om att inte ta över ansvar från kvinnan och mannen i hushållet. Det är inte heller en självklarhet att komplettera med ekonomiskt bistånd om paret har beslutat att den som jobbar tar ut föräldraledighet och får därför sänkta inkomster. Huvuduppdraget för verksamheten är att hushållet ska så snart som möjligt bli självförsörjande och försörja sig i så hög grad som möjligt. ”Borde jämställdhet gå före ekonomin och huvuduppdraget”, undrar deltagarna. Samtidigt anser de att föräldraledigheten skapar inlåsnings effekter för kvinnan som måste avstå från förvärvsarbete eller arbetsmarknadsfrämjande insatser. Det är viktigt att motverka de traditionella strukturerna och socialtjänsten borde mer systematiskt fråga om ansvarsfördelningen i hemmet, gärna med stöd av standardiserade frågor som skulle kunna finnas i en nationell utredningsmall, anser deltagarna.

Arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor

Alla deltagare berättar att de ställer frågor om våldsutsatthet rutinmässigt men de använder olika metoder och ställer frågor i olika skeden. Några frågar direkt vid första besöket och andra inom 1-4 månader efter första besöket då de anser att det inte är lämpligt att ta upp frågan vid första besök. De flesta använder FREDA-kortfrågor, några även bedömningsmetoderna SARA och PATRIARK. Frågor ställs rutinmässigt främst när ärendet är relativt nytt men mer sällan när det gäller kvinnor med långvarigt ekonomiskt bistånd. Vissa kommuner berättar att de har ”screenings-veckor” med jämna mellanrum då alla kvinnor och män får frågor om våld. Deltagarna konstaterar att det behövs ett mer systematiskt arbete när det gäller att upptäcka våld bland de med långvarigt ekonomiskt bistånd.

Det är viktigt försäkra sig om att tolk som anlitas i samtal med våldsutsatta är neutral, utan nära kännedom om och band till den våldsutsatta och den som utövar våld.

Ytterligare ett utvecklingsområde som identifieras av deltagarna är att uppmärksamma det ekonomiska våldet och dess konsekvenser. Socialtjänsten behöver fråga om skulder mer rutinmässigt och uppmärksamma exempelvis om alla räkningar står i kvinnans namn.

Deltagarna anser att även om det finns färdiga frågor, rutiner och checklistor för att upptäcka våldsutsatthet behöver medarbetarna kontinuerlig coaching och utbildning i arbetet. Rutinerna fungerar ofta bra när våldet är uppenbart men mindre bra när våldet inte är lika uppenbart. Tillgången till utbildningar om våld i nära relationer upplevs vara god.

Att stödja våldsutsatta inom ekonomiskt bistånd

Deltagarna beskriver att det finns rutiner för arbetet vid indikation på våld samt för hur skyddade personuppgifter hanteras. Rutinerna är dock inte alltid skriftliga, godkända och påskrivna av ledningen, vilka är kriterier för begrepp-

pet rutin enligt öppna jämförelser. I stort sett alla deltagare uppger att de lämnar över det fortsatta arbetet med den våldsutsatta till en speciell handläggare eller ett relationsvårdsteam.

Den våldsutsatta får stöd med ekonomiskt bistånd till mat och andra extra utgifter såsom telefon, nytt sim-kort, avsluta abonnemang, öppna eget bankkonto med mera. Alla uppger att de gör mer generösa bedömningar om rätten till det ekonomiska biståndet och beaktar situationen för den våldsutsatta när det görs individuell planering mot egen försörjning exempelvis genom att kraven på att stå till arbetsmarknadens förfogande anpassas. Det anses även vara viktigt att erbjuda praktiskt stöd till den utsatta, exempelvis hushållsekonomisk rådgivning.

Den våldsutsatta får stöd inom ekonomiskt bistånd att lösa boendefrågan. Deltagarna i alla fokusgrupper lyfter att boendefrågan, speciellt efter skyddat boende, är ofta mycket svår att lösa med hänsyn till bostadsbrist. Samarbetet mellan kommunerna och mellan kommuner och bostadsbolagen upplevs av flera deltagare inte fungera tillfredsställande. Några önskar att det skulle finnas direktiv om att en annan kommun måste ta emot de som är skyddsbehövande när de inte kan bo kvar i hemkommunen samt att bostadsbolagen borde avsätta en viss kvot bostäder för dessa kvinnor.

Att upptäcka och stödja vid hedersrelaterat våld och förtryck

Deltagarna anser att det saknas tillräcklig kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck, vilket gör det svårt att upptäcka våldet och utveckla arbetssätt. För minderåriga, som är utsatta, är inte ekonomiskt bistånd ingången utan gymnasieskolorna behöver ha kunskap och vara bra på att upptäcka. En kommun har satsat på utbildning för chefer och medarbetare inom socialtjänsten och skolan och fått till ett nära samarbete när det gäller att upptäcka hedersrelaterat våld. Exempelvis frågar lärare rutinmässigt alla tjejer och killar inför loven om vad de planerar att göra under ledigheten. Om det upptäcks att en minderårig är utsatt görs en orosanmälan till barn- och ungdomshandläggare.

Även frågan om behov av skyddat boende för personer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck diskuteras. Några deltagare menar att det är svårt att veta var gränsen mellan kommunens och polisens ansvar för skydd går. Ibland behöver flera personer i familjen skydd och oftast kan dessa inte heller bo kvar i kommunen. En deltagare berättar att kommunen har tillgång till jourlägenheter där även par som är utsatta för hedersrelaterat våld kan placeras.

Att uppmärksamma och stödja män som utövar våld

Deltagarna uppger att de inte ställer frågor om våldsutövande i samma utsträckning som om våldsutsatthet. Det är främst kommuner som använder standardiserade bedömningsmetoder som ställer frågor våldsutövande. Deltagarna betonar vikten av att ha tillgång till stöd och insatser om frågan om utövande av våld ställs. Tillgången till insatser för de som utövar våld varierar mellan kommunerna och alla har inte insatser att erbjuda.

Verksamhetsuppföljning och utveckling inom ekonomiskt bistånd

Deltagarna berättar att de genom öppna jämförelser har tillgång till könsuppdelad statistik men att de saknar tillräckliga kunskaper och stöd för att kunna analysera statistiken och använda sig av analysen i verksamhetsutvecklingen. En förutsättning att kunna genomföra systematiska uppföljningar är också att ha tid för det, menar deltagarna. Oftast måste cheferna prioritera andra, mer akuta saker, före uppföljningar och analyser. Mer kunskap om och stöd för analysarbete efterfrågas.

Deltagarna lyfter svårigheter med en hög personalomsättning och rekrytering av nya medarbetare till ekonomiskt bistånd. När verksamheten måste bemannas med externa konsulter och/eller om det hela tiden kommer in nya medarbetare stannar utvecklingsarbetet av. Chefernas tid går åt att jobba för att få en grund för arbetet och tiden räcker inte till att höja blicken och jobba mer strategiskt.

I arbetet med att ta fram kommunala riktlinjer och rutiner behöver jämställdhetsperspektivet lyftas tydligare än idag, anser deltagarna. Politiker i kommunen skulle i större utsträckning kunna fråga efter könsuppdelad statistik om ekonomiskt bistånd. Vidare skulle verksamheterna behöva jobba mer faktabaserat, analysera statistiken och andra faktauppgifter, undersöka och inte gå på föreställningar och känslan att saker förhåller sig på ett visst sätt.

Önskemål om stöd för att främja jämställdhetsarbetet inom ekonomiskt bistånd

I fokusgrupperna diskuterades frågan om kommunernas behov av nationellt stöd för att utveckla arbetet ur ett jämställdhetsperspektiv inom ekonomiskt bistånd. Det stöd som deltagarna efterfrågar mest är

- Stöd i hur verksamheten kan analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv, exempelvis anvisningar till hur den könsuppdelade statistiken kan analyseras och användas i verksamhetsuppföljning och –utveckling.
- Tillgång till konkreta exempel på hur ekonomiskt bistånd arbetar utifrån ett jämställdhetsperspektiv.
- En standardiserad, nationell utredningsmall för den inledande kartläggningen, som säkerställer att frågor ställs till alla oavsett kön, exempelvis om hälsa, familj med mera så att kön inte styr vilka frågor som ställs i samband med utredning och planering av insatser.
- Fortsätta utveckla verktyg och dokumentation för ekonomiskt bistånd. Satsa på utveckling på liknande sätt som de gjort inom andra verksamhetsområden inom socialtjänsten.
- Projektmedel för att komma igång med arbetet.
- En uppdaterad handbok om ekonomiskt bistånd med ett konkret jämställdhetsperspektiv.

- Handbok om hur socialtjänsten kan jobba med jämställdhet inom ekonomiskt bistånd.
- Nationella krav på att IT-system ska stödja verksamheten, exempelvis med möjlighet till att skicka information till båda parter i hushållet.
- Rekommendationer till ledningen och politiker i kommunen att göra prioriteringar utifrån jämställdhet.
- Ha relevanta studier och forskningsrapporter lätt tillgängliga och få information om när det kommer något nytt.
- Utbildning, föreläsningar om ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv. Möjlighet för socialsekreterare att träffa varandra, dela med sig erfarenheter och lära nytt.
- Rekommendationer till kommuner att ta emot våldsutsatta som behöver ett boende och som inte kan bo kvar i hemkommunen.

Diskussion och kommentarer

I detta kapitel förs en sammanfattande diskussion kring de områden där det kan finnas behov av att vidareutveckla arbetssätt och insatser inom ekonomiskt bistånd i syfte att främja jämställdhet.

Förutsättningar att utveckla jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd

Sammantaget tyder kartläggningsresultaten på att det inte bedrivs något systematiskt jämställdhetsarbete i större omfattning men att det finns såväl ett behov av som ett intresse för att utveckla arbetet inom ekonomiskt bistånd. Att intresse finns hos professionen ger goda förutsättningar att utveckla arbetet. Kartläggningsresultaten tyder att intresse finns hos professionen oavsett kommunstorlek men förutsättningarna att bedriva jämställdhetsarbete är bättre i stora kommuner. Stora kommuner har i större utsträckning verksamhetsinriktade uppdrag, mål och indikatorer för jämställdhetsarbete som är några av framgångsfaktorerna för ett långsiktigt jämställdhetsarbete. [31]

Utbildningsinsatser är ytterligare en faktor som har betydelse för hur jämställdhetsarbete utvecklas.[31] Utbildningar om jämställdhet erbjuds endast i mindre omfattning med undantag för utbildningar om våld i nära relationer. Tillgång till utbildnings- och diskussionsmaterial om jämställdhet finns bland annat på www.jamstalld.nu och på SKL:s hemsida www.skl.se/jamstalldhet. Det som saknas och efterfrågas är konkreta exempel på hur jämställdhetsarbete kan bedrivas inom verksamheten ekonomiskt bistånd.

Arbete inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv

Bemöta, utreda och bedöma individuella behov utifrån ett jämställdhetsperspektiv

Att vara lyhörd, skapa delaktighet och uppmärksamma varje individs behov i planering mot egen försörjning är förutsättningar för att kunna göra en könsneutral utredning och bedömning.

I likhet med forskningsstudier beskriver fokusgruppsdeltagarna att samtal och bedömningar inom ekonomiskt bistånd kan präglas av stereotypa föreställningar om kön och att socialtjänsten har olika mycket fokus på egen försörjning och arbete i samtalen med kvinnor respektive män.

Att i verksamheten arbeta med normer, värderingar och bemötande är ett första steg i arbetet med att ge förutsättningar för kvinnor och män att få ett likvärdigt bemötande, utredning och bedömning utifrån sina behov oavsett kön.

Nationell utredningsmall för den initiala kartläggningen, som kan vara ett stöd för att samma frågor ställs till alla oavsett kön, efterfrågas av de som medverkat i kartläggningen. Flera kommuner har utvecklat egna kartläggnings- och bedömningsmetoder, där standardiserade frågor ställs till alla oavsett kön. Exempel på dessa kan behöva spridas. Socialstyrelsen har utvecklat bedömningsmetoden FIA som riktar sig till de som haft ekonomiskt bistånd minst sex månader. FIA publicerades under 2017.

Enligt fokusgruppsdeltagarna är det vanligt att mannen tar över samtalet och för även kvinnans talan i besök med paret i hushållet. Det är viktigt att värderingar och normer där mannen ses som familjens överhuvud och representant inte förstärks i samtal inom socialtjänsten. Det finns behov av att föra samtal med parterna i ett hushåll såväl gemensamt som individuellt. Gemensamma samtal behövs för att båda kan få insyn i ekonomin, få samma information och att båda kan uppleva ett ansvar för det gemensamma hushållet. Det individuella samtalet kan vara viktigt att ha för att kunna synliggöra både kvinnan och mannen som individer istället för som en enhet. Individuella samtal kan gynna både kvinnor och män men förmodligen främst kvinnor eftersom dessa beskrivs bli ”osynliga” i gemensamma samtal.

Att kunna träffa varje person individuellt är en resursfråga för kommunerna. Endast cirka 15 procent uppger i enkätundersökningen att de träffar kvinnan och mannen i hushållet var för sig när de gör en individuell planering. Motsvarande omfattning bekräftas i fokusgrupperna. Ett arbete med att digitalisera ansökan om ekonomiskt bistånd pågår i flera kommuner runt om i landet. Det är viktigt att kommunerna följer upp vilka konsekvenser digitaliseringen medför när det gäller individuella bedömningar och planering för såväl män som kvinnor.

Utbetalning av ekonomiskt bistånd

Att å ena sidan följa SoL:s bestämmelser om att visa respekt för personens självbestämmande och integritet och å andra sidan besluta att dela upp utbetalningen av biståndet utifrån en jämställdhetsaspekt beskrivs i fokusgrupperna som ett dilemma kring vad som ska prioriteras.

Kartlägningsresultaten indikerar att kommunerna föredrar en dialog med paret i hushållet och möjlighet för de att själva välja mellan olika utbetalningsalternativ. Socialsekreteraren behöver dock vara uppmärksam på om det finns indikation på att pengarna inte går till hyra och mat till familjen eller om någon av parterna inte har insyn i ekonomin och tillgång till pengarna. I dessa fall kan utbetalningen behöva styras av socialtjänsten.

Nationell vägledning avseende arbetssätt kring uppdelade utbetalningar efterfrågas. Det saknas dock tillräcklig kunskap om och på vilket sätt de uppdelade utbetalningarna bidrar till ökad jämställdhet eller vilka andra konsekvenser det i övrigt kan medföra för hushållet eller för verksamheten ekonomiskt bistånd. Socialstyrelsens bedömning är därför att det inte är aktuellt att i dagsläget utforma en nationell vägledning i frågan.

Insatser för kvinnor och män

Ett jämställdhetsperspektiv är en förutsättning för att befintliga resurser i verksamheten ska kunna användas på ett effektivt sätt. Insatser som är utformade både utifrån kvinnors och mäns behov ger bättre resultat och blir då mer kostnadseffektiva.[9]

Kartläggningen visar att en relativt stor andel av kommuner inte har identifierat skillnader i behov av insatser för kvinnor och män. Samtidigt uppger majoriteten att de inte har genomfört jämställdhetsanalyser, vilket kan vara en förklaring till att de inte heller har identifierat skillnader. Att analysera vilka behov kvinnor och män har, om insatser som erbjuds motsvarar dessa behov och vilka resultat insatserna leder till för kvinnor respektive män är ett första steg för att kunna identifiera om det finns osakliga skillnader i behoven och utbudet. Att även ta del av kvinnors och mäns erfarenheter av insatser ger värdefull information om insatserna är tillräckligt anpassade till deras behov.

Kartläggningsresultaten pekar på att rehabiliterande och arbetsmarknadsinriktade insatser, som är anpassade för kvinnor, behöver finnas och utvecklas i större utsträckning.

Kvinnor med försörjningshinder ohälsa är överrepresenterade bland biståndsmottagarna. Förhållningssättet inom verksamheten ekonomiskt bistånd vid sjukdom och ohälsa rör därför kvinnors livsvillkor i större utsträckning än mäns. Ohälsa har även samband med låga inkomster, arbetslöshet och våldutsatthet. Det kan därför finnas anledning att vara uppmärksam på om det kan finnas andra orsaker, utöver de medicinska, till ohälsan. SKL, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har under 2017 undertecknat en viljeinriktning om en arbetsmodell för samverkan kring personer som saknar sjukpenninggrundande inkomst. Spridningsarbete pågår bland annat via konferenser och webbsändning genom SKL.

Utrikes födda kvinnor är överrepresenterade bland de med långvarig och mycket långvarig biståndstid. Det är därför som behovet av att utveckla individuellt anpassade insatser till utrikes födda kvinnor lyfts av de som medverkat i kartläggningen. För att minska det långvariga biståndsmottagande behovs, förutom att socialtjänsten tar ansvar att erbjuda individuellt anpassade insatser, även strukturella insatser. Att bryta normer och värderingar när det gäller synen på utrikes födda kvinnors potential som arbetskraft kan vara ett utvecklingsområde såväl inom socialtjänsten som på Arbetsförmedlingen och hos arbetsgivarna. Enligt en nyligen publicerad rapport anser 58 procent av representanter för kommuner att kommunala arbetsmarknadsinsatser behöver utvecklas för att kunna erbjuda bättre individuellt anpassat stöd till utomeuropeiskt födda kvinnor.[32]

Cirka 20 procent av respondenterna uppger att de har särskilda insatser för ensamstående mödrar i syfte att stödja de till egen försörjning. Livsvillkoren för ensamstående mödrar med ekonomiskt bistånd kan få påtagliga konsekvenser även för barnens livsvillkor. Ensamstående mödrar med ekonomiskt bistånd tillhör dessutom en riskgrupp för att utsättas för våld. Socialstyrelsen vill därför betona att det är viktigt att uppmärksamma de ensamstående mödrarna och stödja de att uppnå egen försörjning så att även barnen i dessa familjer får bättre och mer jämställda livsvillkor.

Ytterligare en grupp som Socialstyrelsen anser är viktig att uppmärksamma är utrikes födda unga vuxna med ekonomiskt bistånd och deras behov av individuellt anpassade insatser. Socialstyrelsen har under 2017 publicerat ett kunskapsstöd om unga vuxnas förutsättningar att uppnå egen försörjning. I kunskapsstödet lyfts verksamma arbetssätt och insatser fram utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Det är viktigt att fortsätta sprida stödet till kommunerna.

Arbete med föräldralediga med ekonomiskt bistånd

Det huvudsakliga uppdraget för ekonomiskt bistånd är att bistå personen/hushållet att uppnå egen försörjning. Detta uppdrag kan vara i motsatsförhållande till båda föräldrars rätt till föräldraledighet med hänsyn till att uttag av föräldraledighet kan sänka hushållets egna inkomster, i de fall den som tar ut föräldraledighet har ett arbete. I fokusgrupperna diskuteras dilemmat kring om jämställdhetsperspektivet eller kravet på att i så hög utsträckning som möjligt bidra till egen försörjning ska prioriteras.

Båda föräldrar med ekonomiskt bistånd, inte bara den som är arbetslös eller den som har lägre lön, ska kunna använda sig av sin möjlighet att vara hemma med barnet. [33] Kartläggningsresultaten tyder på att respondenterna i relativt hög grad beaktar båda föräldrars möjlighet till föräldraledighet, speciellt i samband med barnets födsel. Fördelningen av tillfällig föräldrapenning (VAB) uppmärksammas dock inte i samma omfattning.

Som flera medverkande i kartläggningen har påpekat är det främst Försäkringskassans ansvar att informera om uttag av föräldrapenning och hur den kan fördelas mellan föräldrarna. En dialog om ansvarsfördelningen kan dock vara ett första steg i förändringsarbete som kan gynna aktivt, jämställt föräldraskap och kvinnors möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden och uppnå egen försörjning.

Kartläggningen indikerar att i de flesta kommunerna påbörjas planeringen mot egen försörjning när föräldraledigheten börjar närma sig slutet. Ett aktivt förhållningssätt inom ekonomiskt bistånd tidigt under föräldraledigheten kan gynna kvinnors möjlighet att snabbare komma ut i egen försörjning.

Exempel på arbetssätt och insatser till föräldralediga som vissa kommuner erbjuder kan behöva spridas till kommunerna.

Arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor inom ekonomiskt bistånd

Resultat av kartläggningen tyder på att ekonomiskt bistånd i relativt hög grad ställer frågor om våldsutsatthet och att det finns en medvetenhet om rollen i arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Bedömningsmetoden FREDA-kortfrågor används inom flertalet kommuner. Frågor om våldsutsatthet ställs dock i olika skeden i olika kommuner, vissa gör det redan vid första besök och andra inom 1-4 månader efter första besöket.

Ett enskilt möte med personen en förutsättning för att kunna ställa frågor om våldsutsatthet och våldsutövande och för att få sanningsenligt svar.[4]

Att träffa paret i hushållet under gemensamma möten försvårar möjligheten att fråga om och upptäcka våldsutsatthet. Försvårande omständighet är även när den ena parten i hushållet används som tolk.

Även om det görs relativt mycket för att upptäcka våldet finns det utrymme att utveckla arbetet. Speciellt gäller det att utöka användningen av standardiserade frågor, att rekommendationer kring när det är lämpligt att ställa frågor följs samt att arbetssätt för att upptäcka våldsutsatthet bland kvinnor med långvarigt bistånd systematiseras.

Behovet av att upptäcka våld bland kvinnor med långvarigt ekonomiskt bistånd och utöka användningen av rutinmässiga frågor bekräftas av en utredning som Socialstyrelsen nyligen har genomfört. Utredningen handlade om dödsfall där personen avlidit som följd av våld som en närstående eller tidigare närstående person utövade. Några av de avlidna personerna hade haft kontakt med ekonomiskt bistånd men våldet hade inte upptäckts.[34] I utredningen lyfts behovet av implementeringsstöd för att upptäcka våld som särskilt angeläget för enheter för ekonomiskt bistånd.

Stöd till de våldsutsatta

Kartlägningsresultaten tyder på att verksamheten ekonomiskt bistånd har rutiner för vad som görs vid indikation på våld, men dessa motsvarar inte definitionen enligt öppna jämförelser. Enligt ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, SOSFS 2011:9, ska den som bedriver socialtjänst identifiera, beskriva och fastställa de processer och rutiner i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet. [35] Att det finns en tydlig verksamhetsprocess, som är förankrad och godkänd på alla nivåer, är en kvalitetsfaktor i arbetet med att motverka våld och säkerställer att den utsatta får snabb och adekvat hjälp och bidrar till trygghet hos den som är utsatt.[28] Det handlar bland annat om att ha tydliga rutiner för hantering av personakten för hushållet när våld upptäcks och för hantering av skyddade personuppgifter. Socialstyrelsen har ett meddelandeblad om skyddade personuppgifter.[36] Spridningen av meddelandebladet kan behöva förbättras i syfte att underlätta kommunernas arbete med att ta fram skriftliga rutiner.

En fungerande ekonomi ger autonomi och handlingsutrymme och kan ibland vara ett första steg för kvinnan att kunna ta itu med andra svårigheter i livet.[19] Kartlägningsresultaten antyder att kommunerna beviljar ekonomiskt bistånd i det akuta skedet i syfte att kvinnan snabbt kan bli ekonomiskt oberoende av mannen.

Ekonomiskt bistånd har en viktig roll i att stödja de utsatta, även långt efter att våldet har upphört. En person som har utsatts för våld kan ha försörjningssvårigheter under flera år på grund av fysiska och psykiska skador eller skulder som har uppstått som följd av att ha varit våldsutsatt. Skulderna kan leda till att kvinnan inte får en bostad. Enligt resultaten ställer drygt hälften av kommunerna i frågor om skulder till våldsutsatta. Det framkommer dock inte av kartläggningen om kvinnorna även kan få ekonomiskt bistånd till skulder och/eller information om och hänvisning till stödinsatser.

Kvinnorna får även stöd med boendefrågan inom ekonomiskt bistånd, såväl i det akuta skedet som när det behövs mer stadigvarande boende. Samarbetet mellan kommunerna och med bostadsbolagen kring de skyddsbehövande lyfts fram som ett förbättringsområde inom flera kommuner.

Kontinuerlig kompetensutveckling om våld och dess konsekvenser är viktig.[28] Kartläggningsresultaten antyder att cheferna inom verksamheten ekonomiskt bistånd satsar på utbildning gällande våld i nära relationer samt att de anser att tillgången till utbildningar är god.

Ekonomiskt våld

När det gäller ekonomiskt våld indikerar kartläggningsresultaten att handläggningen varierar mellan kommunerna. Detta kan bero på att det ekonomiska våldet inte har diskuterats i lika stor utsträckning som det övriga våldet. Kunskap om vad ekonomiskt våld är, hur signaler på det kan identifieras och hur stödet till det utsatta skulle kunna utformas efterfrågas av de medverkande i kartläggningen.

Att upptäcka och stödja vid hedersrelaterat våld och förtryck

Att upptäcka hedersrelaterat våld och förtryck, hur de utsatta kan stödjas är ett område med bristande kunskaper, vilket även bekräftas i Socialstyrelsens dödsfallsutredningar 2016-2017.[34] Länsstyrelsen i Östergötland³ har tagit fram vägledningar och stödmaterial och genomfört utbildningsinsatser inom området. Även Nationellt centrum för kvinnofrid⁴ har information och webb-utbildningar på sin hemsida. Dessa insatser verkar dock inte vara så kända bland cheferna för ekonomiskt bistånd. Socialstyrelsen avser, enligt dödsfallsutredningar 2016-2017, att erbjuda socialtjänsten ökat stöd att använda befintlig vägledning för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.[34]

Att uppmärksamma och stödja våldsutövare

Arbetsätt för att uppmärksamma våldsutövande är ytterligare ett utvecklingsområde för verksamheten ekonomiskt bistånd. Även detta bekräftas i Socialstyrelsens dödsfallsutredningar 2016-2017.[34] Kartläggningsresultaten tyder på att stora kommuner har bättre förutsättningar att uppmärksamma våldsutövare och hänvisa till insatser. Utbildning/fortbildning och chefsstöd behövs för att kunna utveckla arbetet.

Verksamhetsuppföljning- och utveckling inom ekonomiskt bistånd

Ett jämställdhetstänkande inom verksamheten ekonomiskt bistånd behöver genomsyra hela arbetsprocessen från utredning av behov av insatser till resultat av dessa för kvinnor och män. Tillgången till könsuppdelad statistik, såväl på lokal och som nationell nivå, över ekonomiskt bistånd och insatser

³ <http://www.hedersfortryck.se/>

⁴ <http://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/hedersrelaterat-vald-och-fortryck>

som erbjuds till kvinnor och män med ekonomiskt bistånd är en förutsättning för att kunna arbeta med jämställdhet.⁵

Den könsuppdelade, nationella statistiken över ekonomiskt bistånd är av god kvalitet [3] och ger kommunerna goda förutsättningar att genomföra verksamhetsanalyser utifrån ett könsperspektiv. Öppna jämförelser ger kommunerna möjlighet att följa upp och jämföra verksamheten ekonomiskt bistånd ur olika kvalitetsaspekter med andra i liknande kommuner.

Könsuppdelad statistik över kommunala arbetsmarknadsinsatser är fortfarande ett relativt nytt område, såväl lokalt som nationellt. Kommun- och landstingsdatabasen (Kolada) innehåller nyckeltal över kommunala arbetsmarknadsinsatser. Statistiken i Kolada är dock inte könsuppdelad med undantag för uppgifter om deltagarantal, avslutsorsaker och kommunala visstidsanställningar. Från och med 2016 samlar även Socialstyrelsen in könsuppdelad statistik över arbetsmarknadsinsatser. Statistikrapporteringen, redovisningen och tillförlitligheten i statistiken behöver utvecklas innan publicering och arbete med detta pågår på Socialstyrelsen. Förutsättningen för att Socialstyrelsen ska kunna utveckla statistiken är att det görs ett utvecklingsarbete med statistikrapportering i kommunerna.

Nationell statistik över hur många kvinnor respektive män med ekonomiskt bistånd deltar i rehabiliterande insatser saknas med undantag för statistik över deltagande i insatser som finansieras inom ramen för FINSAM. Rapporteringen och tillförlitligheten behöver förbättras även avseende denna statistik och arbete med det pågår.

Användning av bedömningsmetoden FIA kan ge lokal kunskap om förutsättningar och behov för kvinnor och män med bistånd längre än sex månader. Om kunskap från FIA dokumenteras på individnivå, ökar den möjligheter att granska och värdera inriktning och tillämpning av de insatser som verksamheten erbjuder kvinnor och män.[5]

Systematisk uppföljning för ekonomiskt bistånd, SUE, som Socialstyrelsen har tagit fram, är fortfarande under införande under 2018. Den kommer att kunna användas av kommuner för att exempelvis följa upp en specifik grupp ur ett jämställdhetsperspektiv och som ger lokal kunskap om det finns skillnader mellan kvinnor och män.[5]

Flera kunskapskällor och uppföljningsverktyg finns således tillgängliga för verksamheten ekonomiskt bistånd men kartläggningsresultaten visar att kommunerna behöver ha bättre kunskap om hur systematisk uppföljning genomförs, hur uppgifterna analyseras, hur verktygen används och hur resultat kan användas i verksamhetsutveckling.

⁵ www.jamstalld.nu

Stöd för att främja arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv

Kartläggningen visar att det finns såväl ett behov av som önskemål om stöd för att kunna utveckla arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv. Bland annat efterfrågas riktlinjer, föreskrifter, vägledning, konkreta verksamhetsanpassade exempel och utbildningar om hur jämställdhetsarbetet kan bedrivas inom ekonomiskt bistånd.

Socialstyrelsen avser att under 2018 stödja kommunernas jämställdhetsarbete inom ekonomiskt bistånd genom att:

- Utveckla ett tema om jämställdhet och ekonomiskt bistånd på Kunskapsguiden.se. Temat kan innehålla konkreta exempel på verksamhetsanpassat jämställdhetsarbete, insatser för kvinnor och män med ohälsa, insatser för föräldralediga, om ekonomiskt våld med mera.
- Förtydliga jämställdhetsperspektivet i Handboken för ekonomiskt bistånd i samband med uppdateringen.
- Stödja användning av verktyget för systematisk uppföljning för ekonomiskt bistånd, SUE, för att underlätta uppföljningen av det lokala arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv.
- Sprida meddelandebladet om skyddade personuppgifter till verksamhetschefer inom ekonomiskt bistånd i syfte att underlätta arbetet med att ta fram skriftliga rutiner.
- Inventera förutsättningar att ta fram nya indikatorer i öppna jämförelser för att kunna följa upp arbetet inom ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv.

Socialstyrelsen kommer att redovisa de ovannämnda åtgärderna samt hur stödet sprids senast den 1 december 2018.

Utöver det som beskrivs ovan pågår det ett arbete på Socialstyrelsen med att utveckla och förbättra rapporteringen och tillförlitligheten i den könsuppdelade statistiken avseende avslutsorsaker inom ekonomiskt bistånd samt över kommunala arbetsmarknadsinsatser.

Socialstyrelsen har ett uppdrag att stödja genomförande och uppföljning av den nationella strategin för att förebygga mäns våld mot kvinnor (S2017/01221/JÄM). I rapporten om dödsfallsutredningar 2016-2017 har Socialstyrelsen lämnat flera förslag på åtgärder för att stärka arbetet med att upptäcka våld i nära relationer.

Hugo Stranz, docent och Klara Hussénus, doktorand vid Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet arbetar för närvarande med en vinnjettstudie som handlar om att undersöka hur socialsekreterarna bedömer klienternas behov av ekonomiskt bistånd. Projektet kommer att innefatta perspektiv som har att göra med bland annat kön och registerledarskap. Socialstyrelsen kommer att följa resultat av denna studie under 2018.

SKL planerar att under 2018 påbörja utvecklingsarbetet i syfte att bryta långvarigt biståndsmottagande och utveckla verksamhetsområdet ekonomiskt bistånd. Jämlikhetsperspektivet kommer att genomsyra detta arbete.

Referenser

1. Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck : slutbetänkande. Stockholm: Fritze; 2015.
2. Makt, mål och myndighet : feministisk politik för en jämställd framtid. Stockholm: Socialdepartementet; 2016.
3. Socialstyrelsen. Jämställdhetsperspektivet i öppna jämförelser av socialtjänst och kommunal hälso- och sjukvård. 2017.
4. Att vilja se, vilja veta och att våga fråga : vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014.
5. FIA - förutsättningar inför arbete : manual till bedömningsmetoden. Stockholm: Socialstyrelsen; 2017.
6. Manual för FREDA : standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer. Stockholm: Socialstyrelsen; 2014.
7. Mål och myndighet : en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken : betänkande. Stockholm: Fritzes, ett Wolters Kluwer-företag; 2015.
8. Minell, M, Ehn, Y. Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2015.
9. Jämställd socialtjänst? : könsperspektiv på socialtjänsten : sammanfattning och slutsatser. Stockholm: Socialstyrelsen; 2005.
10. Billquist, L. Rummet, mötet och ritualerna : en studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Univ.; 1999.
11. Hydén, L-C. Moral och byråkrati : om socialbidragsansökningar. Stockholm: Stockholms socialförvaltning, FoU-byrån; 1991.
12. Nybom, J. Aktivering av socialbidragstagare : om stöd och kontroll i socialtjänsten. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet; 2013.
13. Kullberg, C. Socialt arbete som kommunikativ praktik : samtal med och om klienter. Linköping: Tema, Univ.; 1994.
14. Kullberg, C. Paid work, education and competence. Social workers' interviews with male and female clients applying for income support. *European Journal of Social Work*. 2006; 9(3):339-55.
15. Socialstyrelsen. Statistik om ekonomiskt bistånd 2016. 2016.
16. Wiklund, S, Stranz, H. I välfärdens utkant : Om ensamstående mödrar med socialbidrag och deras barn. Stockholm: Unicef Sverige; 2014 2014.
17. Nordenmark, M. Unemployment, employment commitment and well-being [Elektronisk resurs] : the psychosocial meaning of (un)employment among women and men. Umeå: Univ.; 1999.
18. Bergmark, Å. Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa? [Elektronisk resurs] Underlagsrapport nr 1 till Kommissionen för jämlik hälsa. Stockholm: Kommissionen för jämlik hälsa; 2016.
19. Trygged, S, Hedlund, E, Kåreholt, I. Våldsutsatta kvinnor drabbas av långsiktiga ekonomiska konsekvenser [Elektronisk resurs]. Stockholm: Socialmedicinsk Tidskrift; 2013.

20. Socialstyrelsen. Försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd 2016. 2016.
21. Att öka förutsättningar för egen försörjning : unga vuxna i verksamheten ekonomiskt bistånd. Stockholm: Socialstyrelsen; 2017.
22. Bergmark, Å, Bäckman, O, Minas, R. Vägar ur socialbidrag? : om socialtjänstens insatser och det ekonomiska biståndets varaktighet. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet; 2013.
23. Hradilova Selin, K. Våld mot kvinnor och män i nära relationer [Elektronisk resurs] : våldets karaktär och offrens erfarenheter av kontakter med rättsväsendet. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ) ;; 2009.
24. Estrada, F, Nilsson, A. Exposure to threatening and violent behaviour among single mothers. Stockholm; 2004.
25. Ulmestig, R, Panican, A. Socialt medborgarskap och möjligheten till ett självständigt liv : ekonomiskt bistånd för kvinnor som har lämnat en våldsamt partner. Socialvetenskaplig tidskrift. 2015; 22(3-4):323-39.
26. (BRÅ), Br. Kriminalstatistik 2016. Misstänkta personer. Slutlig statistik. 2017.
27. (SKL), SKoL. Förändringsarbete med våldsutövande män - strategier för kvalitetsutveckling. 2017.
28. Norén, J, Printz, E, Sörman, H, Jonsson, C. Framgångsfaktorer i kvinnofridsarbetet : en undersökning av utvecklingen av arbetet mot våld i nära relationer i kommuner. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting; 2016.
29. Socialstyrelsen. Öppna jämförelser 2017. Ekonomiskt bistånd. Registerdata. Resultat (kommuner, län och riket). 2017.
30. Socialstyrelsen. Öppna jämförelser 2017. Ekonomiskt bistånd. Enkätdata. Resultat (kommuner, län och riket). 2017.
31. Jutterdal, A. Jämställdhetsarbete - en utmaning för kommuner och landsting! : en kunskapsöversikt. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting; 2008.
32. Statskontoret. Sammanställning av kunskap om utomeuropeiskt födda kvinnor som står utanför arbetskraften. Slutrapport. 2018:3. 2018.
33. Ekonomiskt bistånd : handbok för socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2013.
34. Socialstyrelsen. Dödsfallsutredningar 2016-2017 - Socialstyrelsens utredningar av barn och vuxna som avlidit med anledning av brott 2018.
35. Ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete : handbok för tillämpningen av föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete. Stockholm: Socialstyrelsen; 2012.
36. Socialstyrelsen. Meddelandeblad: Skyddade personuppgifter, Maj 2005. 2005.

Bilagor

Bilaga 1. Resultatet av genomförd enkätundersökning om arbetet inom verksamheten ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv med kvalitetsdeklaration

Bilaga 2. Metod för genomförande av fokusgrupper om arbetet inom verksamheten ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv